

४०३५

श्री वैद्यवल्लभ.

— ० —

हस्तीरुची कविविरचीत मुळश्लोक
सहीत शुद्ध गुजराती भाषान्तर.

करनार

डाकोर गुणग्राहकमंडळीना सुभेच्छक
महेता गौरीशंकर ललुभाइ-डाकोर

छपायी प्रसिद्ध करनार

बुकसेलर त्रीभोवन रणछोड-डाकोर

आ पुस्तक संबंधी सर्वे हक प्रसिद्ध कर्ताण पोताने स्वाधीन
राखी सने १८६७ ना आक्ट २५ प्रमाणे रजिष्टर कराव्युं छे.

अमदावाद.

घीकांटे युनियन प्रिन्टिंग प्रेस.

कीमत एक रुपीओ.

४०३५

श्री वैद्यवल्लभ

हस्तासूची कविविरचीत मुलश्लोक
सहीत शुद्ध गुजराती भाषान्तर.

करना

डाकोर गुणप्राहकमंडळीना सुभेच्छक
महेता गौरीशंकर ललुभाइ-डाकोर

लपारी प्रसिद्ध करना

बुकमेटर त्रीभोवन रणछोड-डाकोर

आ पुस्तक मर्या सौ दफ प्रसिद्ध कर्ताए पंताने प्वाधान
सकी सने १८९७ ना भाकत ३० प्रमाणे रजोष्टर कराव्यु हे.

अमदावाद.

श्रीकांटे युनियन प्रिन्टिंग प्रेस.

कीमत एक रुपीओ.

સુચના.

ઔષધિયોનો યુક્તાયુક્ત વિચાર.

જે ઔષધશધિઓનાં અંગ કહ્યાં ન હોય. તે સમુલ “ મુલ સાથે ” લેવાં. ગળા, અરડુસાની છાલ, કોણુ, સતાવ, કાંટા સેરીઓ, વરીયાળી, અને ભોટગડીનું મુલ. એ ઔષધો સર્વદા લીલાંજ લેવાં.

અને સઘળા કામમાં નવીનજ ઔષધીઓ વાપરવી. વાવડીંગ, મધ,ગોળ, પાંપર અને ધ્રાણા, એ અકેક વર્ષનાં જુનાં લેવાં.

ઔષધ લેવાનો સમય.

જે જગોએ ઔષધ ખાવાનો સમય ના કહ્યો હોય ત્યાં પ્રાતઃકાળ માંજ દેવાં જોઈએ. કવાથ અને ચુર્ણ તો વિશેષે કરી પ્રાતઃકાળમાંજ દેવાં જોઈએ. રેચ, વમન (ઉલટી) એ સર્વે સવારમાંજ આપવાં અને તે ઉપર જમવું નહિ. મગાદી સાફ થયા બાદ જમવું. સુક્ષ્માહાર કરવો.

મુખની અરુચી મટાડવાને અને મોહાડું સાફ રાખવાને ઔષધો જમવાના સમયમાંજ લેવાં અને જમ્યા પેહલા જરા સંધ્યાભુજ અને આદુ ખાવું. અગ્ની મંદ થઈ ગયા હોય તો, અગ્નીને પ્રદીપકરનારાં ઔષધો જમતાં જમતાં વચમાં ખાવાં એ સારૂ આહીઆં સર્વે ઔષધોનો સ સમાવેશ થતા નથી. માટે વૈદે બીજા અંથમાં જોઈ લેવું.

॥ ક્ષાયાદિ ક્રિયા ॥

કાઠામાં ઔષધો નીત્ય ચાર તોલા ખાંડી તેથી સોળગણુ પાણી નાંખી, મંદાગ્નીથી પકાવવાં, અષ્ટમાંશ બાકી રહે ત્યારે અથવા આઠ તોલા બાકી રહે ત્યારે જરા જરા ઉબણું રહે ત્યારે તે પાણી પીવું. ત્યાપછી શંકરનું સ્તવન કરવું. કવાથ ચુર્ણ ઇત્યાદી જે આપવું તે, કાળ, પ્રકૃતી, અવસ્થા, અગ્ની અને બળ, એ સઘળાઓનો પુરતો વિચાર, કરીને વૈદે પોતાની બુદ્ધીને અનુસરી ઔષધ આપવું. પારો, ગંધક હરતાલ, વીગરે શુદ્ધ કરી વાપરવાં. પારા ગંધકની કજ્જલી સારી રીતે ત્રણ કલાક સુધી ઘુંટવી એજ વિનંતિ.

પ્રસ્તાવના.

પ્રાચીનકાલમાં વેદકના ક્રેટલાએક અથો રચાયેલા છે. પરંતુ તે ભાષાનો પરીચય વધારે ન હોવાને કારણે તે અંથોમાં શું છે; તે ખરેખર જાણી શકતા નથી. એટલું જ નહીં પરંતુ ક્રેટલાએકને તો તેના સત્યા સત્યનો પાગ સંશય રહે છે તેકારાજ માટે આ "વેદવલ્લભ" નામનો અંથ., પુર્વે મહાન કવિરાજ રચેલા સ્ત્રી. હરતી રચીએ મુલ શ્લોક સહીત. આ અંથના "આઠ" વિલ્લાસથી રચેલા છે. તેમાં પ્રથમ. "૧" મંગલા ચરણથી પ્રારંભ કરીને વાતજવર. કડ જવર. પિત્તજવર આદી સર્વ સર્વ પ્રકારના તાવ તથા તે ઉપર સુગંધ લેપ વિગેરેથી પ્રથમ વિલ્લાસ પુરો કરેલો છે.

અને બીજા "૨" વિલ્લાસમાં સ્ત્રીઓના ઉપચારો લખેલા છે. તેમાં પ્રથમ. ગર્ભાધાન પ્રકરણ, ગર્ભવૃદ્ધિ, યોનીસંદોષ, યાતુ રોગ, સ્ત્રી યોનીથી નીકળતી ધાતુ, જેને આપણુ શાસ્ત્ર પદ્ધતિ કહે છે તે તથા સુતીકાદિ ગર્ભશ્રાવ આ સઘળા રોગોના બીજા વિલ્લાસમાં સમાવેશ છે.

અને ત્રીજામાં "૩" ક્ષય, વિસ્ફોટક, કાસરોગ, વિગેરે રોગોના ઉપચારો સાથે ત્રીજા વિલ્લાસ સંપૂર્ણ કરેલો છે. અને ચોથા વિલ્લાસમાં "૪" પ્રમેહ, યાતુક્ષય, અગ્નિ, આ રોગો સમાવેશ છે. તથા પાંચમા "૫" વિલ્લાસમાં. અતીસાર, શોષણ, ક્રમી અને હર્ષાદી રોગોના ઉપચારો કરેલા છે. છઠા વિલ્લાસમાં "૬" રેચનાદી ક્રીયા, ઉદર રોગ, મંદગની, પાંડુ અને કમળાદી રોગોના સમાવેશ થયેલો છે. અને સાતમા વિલ્લાસમાં મુસ્તક રોગ, આદાશીશીનું મટલું તથા આંખમાં પડતી છાયા દુર કરવાને તથા તેજ વધવાને. તેમજ દંતરોગ. નાસુર. મુખરક્ત શ્રાવ એટલે મોઢામાંથી લોહીનું પડવું ઇત્યાદી. રોગોના ઉપચારો. આ સાત તમા વિલ્લાસમાં કરેલા છે. તથા આઠમા વિલ્લાસમાં "૭" સાપનું વિષ તથા સોમલનું વિષ તથા ધનુરાનું વિષ તથા અદ્રીણાદીનું વિષ તેઓ-

ને ઊતારવાને તથા મદન કામેશ્વર ગુટીકા તથા હરતાળાદિ વારાનું વિષ દુર કરવાને, જાનું કે પ. અને હિકા એવે જેને આપણા લોકો વાધાળી કે હેડકી કહેછે. અને તે વારે વારે આવે છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તે સાથે ઉસડી પાણુ બર્ફ રહેછે. તે તથા મૂગી, જેને આપણા લોકો કેરૂં કહેછે. અને તે માણસ વાયુથી બેસુક થઈ જીવ જવાનો સંભવ થાય છે. આ સઘળા રોગો સાથે આઠમાવીસાસ સંપૂર્ણ કરેલા છે અને આઠ વીસાસનું ગુજરાતી ભાષાન્તર મેં મારી અદ્યબુદ્ધીથી કરેલું છે તથા આ મારૂં પહેલું પ્રયત્ન છે જેથી કરી ભાષાન્તર વીજેમાં દાખ રહેલા હોય તેા મારીરૂપી બક્ષીમ ગુણને ગ્રહણ કરવા વિદ્વજનો મારા ઉપર કયાવંત યશો એવી આશા રાખું છું.

આ ગ્રંથનું ભાષાન્તર કરવામા મને મારા પ્રીયમિત્ર પંડિત તાથજી બાપુજી તથા દેવે નાથજી જેહાનંદ તથા ઉપાધ્યા. મુસજી નારાયણ એએના તરફથી મને લખવા વાંચવામાં ઘણી મદદ મળેલી છે માટે તે સાહેબોના ઘણા આભારી છું.

સી. વૈદ્યશાસ્ત્રી. મહેતા. ગૌરીશંકર વિ. લલ્લુભાઈ વેન્નલપુરવાળા. હાલ ડાક્ટરના. ટીકા કરનાર. એમની પાસેથી સર્વે હક સમર્થી વચ્ચાણુ લઈને છપાવી પ્રસીધ કરનાર. બુ. ત્રીભાવંત રાણછોડ.

॥ अनुक्रमणिका ॥

विषयाः	१ प्रथमो विलास.	प्रष्ठांशः
१ मंगलाचरणम्.	१	१
२ वात ज्वरे काथ.	२	२
३ पित्तज्वरे काथ.	२	२
४ कफज्वरे काथ.	२	२
५ वेलाज्वरे काथ.	३	३
६ वातापित्त ज्वरे काथ.	३	३
७ कफापित्त ज्वरे काथ.	३	३
८ शीतज्वरे काथ.	४	४
९ चातुर्थिक ज्वरे नस्यं.	४	४
१० दोषज्वरे लेप.	४	४
११ एकान्तरज्वरे उपचार.	४	४
१२ मरुत पित्त कफोद्भूत संश्लिषाते काथ.	५	५
१३ त्रितय ज्वरे उपचार.	५	५
१४ कास श्वासे उपचार.	६	६
१५ अतिसार ज्वरे उपचार.	६	६
१६ सर्व ज्वरे अंजनम्.	६	६
१७ सर्व ज्वरे गुटिका.	७	७
१८ सर्व ज्वरे चूर्ण.	७	७
१९ सर्व ज्वरे काथ.	७	७
२० ज्वरारि रसज्वरोपरिः.	९	९

२ द्वितीयो विल्लास.

१ धर्म धारण प्रयोगाः	१०
२ धर्मवृद्धि प्रयोगाः	११
३ योनिमंकोच प्रयोगाः	१२
४ स्त्री धातुरोगे उपचारः	१३
५ धर्मपात प्रयोगाः	१४
६ स्त्रीरक्त वाते उपचारः	१५
७ रोगपात प्रयोगः	१६
८ नष्ट पुष्प आगमन प्रयोगः	१७
९ योनिशोफ रोगे उपचारः	१८
१० प्रसूतिका रोगे उपचारः	१९
११ प्रदर रोगे उपचारः	२०

३ त्रतियो विल्लास.

१ कासश्वासे गुटिका	२१
२ कासश्वासे चूर्णम्	२२
३ कासश्वासे काथः	२३
४ कासश्वासे गुटिका	२४
५ कासश्वासे अवलेहः	२५
६ क्षयरोगे उपचारः	२६
७ शोफरोगे लेपः	२७
८ विस्फोटक रोगे उपचारः	२८
९ पामारोगे लेपः	२९
१० रक्तपित्त रोगे उपचारः	३०

४ चतुर्थो विद्वांस.

१ पुरुषार्थ प्रकर्णम्.	२५
२ प्रमेह रोगे उपचार... ..	२६
३ सकल प्रमेह रोगे गुटिका	२७
४ हिनकंदर्प वृद्धि प्रयोगः.	२७
५ मूत्ररोगे उपचारः.	२८
६ अथाश्मरि रोगे उपचार... ..	२९
७ लिंगलेप.	२९
८ कामेश्वर गुटिका.	३०
९ मूत्रविकारे उपचारः... ..	३१
१० इंद्रियोत्पन्न रोगे उपचार... ..	३१
११ नाग भस्म.	३१
१२ नाग भस्म गुणाः... ..	३१

५ पंचमो विद्वांस.

१ गुदरोग प्रतिकारः.... ..	३२
२ अतिसारे उपचारः	३२
३ हर्ष रोगे उपचारः	३३
४ भल्लातकविकारे उपचारः	३४
५ कृमि रोगे उपचारः... ..	३४
६ एरांडिपाकः	३५
७ श्रोत्रवृद्धि रोगे लेप... ..	३६

६ षष्ठमो विद्वांस.

१ कुक्षिरोग प्रतिकार... ..	३७
----------------------------	----

२	वज्रभेदि रसः	११
३	इच्छाभेदि रसः	११
४	कुष्ठरोगे उपचारः	३८
५	विशभक्ष विशे उपचारः	३८
६	उदररोगे समृद्ध लवण चूर्णम्.	४०
७	पंदाग्री गुटिका.	४०
८	पांडुकपलरोगे काथ...	४०
९	उदररोगे चूर्णम्	४१

७ सप्तमो विह्वान.

१	शिरकर्णाक्षि रोग प्रतिकार...	४२
२	मस्तक विकारे लेप	४३
३	अर्धशिर्षे नस्यम्	४४
४	कपाल किटकरोगे नस्यं...	४४
५	मस्तकरोगे गुटिका...	४५
६	नेत्ररोगे अतृजनम्...	४५
७	कर्णरोगे उपचारः...	४६
८	नाशिका विकारे उपचारः...	४७
९	नासुररोगे उपचारः...	११
१०	मुख किलके लेपः	११
११	मुख मोशे लेपः	११
१२	दंतरोगे उपचारः	४८
१३	बालुकोपरि.	११
१४	श्वान विषे उपचार...	४९
१५	मुखरक्त श्रावे उपचारः	११
१६	माघधिपाक मुस्तक विकारे...	११

१७ सान्धिग्रन्थि वाते गुटिका. ... ५०

८ अष्टमो विद्वांस.

१ भूतप्रेतादि दोषजित प्रयोगः	५१
२ सर्व दोष जित्प्रयोग.	५२
३ सर्प विषे उपचारः	५५
४ मल्ल विषे उपचारः	५५
५ नागफेन विषे उपचारः	५५
६ कनक विषे उपचारः	५३
७ रसताल विषे उपचारः	५५
८ श्वसुरगृहे तरुणि तिष्ठति प्रयोगः...	५५
९ प्रमेहादयोपरि गंधकः	५४
१० मदन पुष्टिपाकः	५५
११ लसुनपाक गुल्मादि रोगोपनि	५५
१२ मृगिरोगे उपचारः	५६
१३ बाधिरशूल दोषे उपचारः	५६
१४ विर्यश्राव रोगे उपचारः	५७
५१ पादवृण रोगे लेपः	५५
१६ वायुरोगे गुटिका...	५५
१७ झानुकंपादि रोगे लेपः	५८
१८ संनिपातादि रोगे भवलेह...	५५
१९ हिक्कारोमे उपचारः	५९
२० वंशेश्वर वातपित्तादि दोषे...	६०
२१ संधिवात रोगे लेपः	६१
२२ ज्वरातिसार गुटिका.	५५

વૈધવૃક્ષભ.

॥ મંગલાચરણમ્ ॥

શ્લોક:

સરસ્વતીંહદિધૃત્વા નત્વાશ્રીગુરુપંકજં ॥

સહસ્તિરુચિનાવૈદ્ય વલ્લભોયંવિધિયતે ॥૧॥

સરસ્વતી હૃદયને વિશે ધારણ કરીને, ગુરૂના ચરણ કમળને નમસ્કાર કરી હસ્તિરૂચિ કવિ વૈધવૃક્ષભ નામના ગ્રંથનો પ્રારંભ કરે છે.

પૂર્વવૈદ્યવરોબુધ્યા વિધાયરોગનિર્ણયં ॥

પશ્ચાત્સાધ્યગદંગત્વા તતોભૈષજ્યમારભેત્ ॥૨॥

પ્રથમ વૈદ્યે પોતાની બુદ્ધિવટે કરીને શાસ્ત્રના અભિપ્રાયને સમજી મનુષ્યના દેહમાં કયા રોગ છે તેનો નિશ્ચય કરવો. ત્યાર પછી રોગી સાધ્ય હોય તો ઔષધ આપવું અને જો અસાધ્ય હોય તો ઔશધ આપવું નહીં.

યતઃસકલરોગેષુ પ્રાયશોબલવાન્જ્વરઃ ॥

તસ્માત્તદ્રોગનાશાર્થં પ્રોચ્યતેહિતદૌશધં ॥૩॥

સર્વ રોગમાં બહુધા પ્રકારે કરી તાવ બલવાન છે. તે રોગના નાશના હેતુ માટે એટલે તાવ જવાને ઔશધ કહું છું.

પૂર્વજ્વરેસદાકુર્યાત્ રેચનંરોગશાન્તયે ॥

પશ્ચાલ્લંઘનભૈષજ્યં કુર્વાણોજાયતેસુખી ॥૪॥

પ્રથમ જ્વરને વિષે નિરંતર રૂચ આપણે કારણ કે તેથી તાવની શાંતી થાયછે. ત્યારબાદ લાંબા કરાવવાથી તાવવાળો માણસ સુખી થાયછે.

॥ અથ વાતજ્વરે ક્વાથઃ* ॥

અમૃતાનાગરંમુસ્તા નિશિધન્યસમાનકૈઃ ॥

વાતજ્વરેપ્રદાતવ્યો ક્રભાયુક્તૈકષાયકઃ ॥૫॥

ગળા, મુંઠ, મોથ, હળદર, ધમાસો, એ સર્વ સમ ભાગે લઈ પીપર સાથે ક્વાથ આપવાથી વાયુથી થયેલા તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ પિત્તજ્વરે ક્વાથઃ† ॥

દ્રાક્ષારગ્વધોમુસ્તા રેણુપથ્યાજલૈઃસમં ॥

ક્વાથોમધુયુતોહન્તિ ધ્રુવંપિજ્વરંમહત્ ॥૬॥

દ્રાક્ષ, ગરમાળાનો ગોળ, મોથ, પીતપાપણ, હરડ, અને પીરણોના વાળા, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેનો ક્વાથ કરી મધસાથે પીવાથી પીત થકી ઉત્પન્ન થયેલા તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ કફજ્વરે ક્વાથઃ‡ ॥

વાસાગ્રંથિકતિક્તાંમો ધરધન્વયધાન્યકૈઃ ॥

વિશ્વૌષધાન્વિતોક્વાથઃકફજ્વરવિનાશકૃત્ ॥૭॥

અરડુસી, પીપરીમુળ, (ગંઠાડા), કડુ, મોથ, ધમાસો અને

* સરીરમાં કંપ થાય, ગળુ સુકાયા કરે, હાથ પગ જડ જેવા થઈ જાય, ઈલાદિ વાતજ્વરનાં લક્ષણ છે.

† અંગોમાં બલતરા તરસ અને ઉલટી ઇલાદિ પીતજ્વરના.

‡ ઉધતું વધારે, ઉધરસ, મત્રમુત્રનું ઘોળાપણું, નાકમાંથી પાણી ઝરતું, એ કફજ્વરનાં લક્ષણ.

ધાણા એ સમાન ભાગે લઈ તેનો ક્વાથ કરી સુંઠ સાથે પીવાથી કફ થકી થયેલા તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ વેલાજ્વરે ક્વાથઃ ॥

મુસ્તામૃતાનાગરધન્વધાત્રી ।

શુદ્રાયુગંનિવજ મૃંગરાજૈઃ ॥

સમાનભાગૈર્મધુનાસમેતમ્ ।

વેલાજ્વરં હન્તિકૃતઃ કષાયઃ ॥૮॥

મોથ, ગળો, સુંઠ, ધમાસો, આંમળાં, ઉભી રીંગણી, ભોંય-રીંગણી, લાંબડાની છાલ અને ભાંગરો એ સમાન ભાગે લઈ ક્વાથ કરી મધ સાથે પીવાથી નીચમીત વળતે આવતો તાવ દૂર થાયછે.

॥ અથ વાતપિત્તજ્વરે ક્વાથઃ ॥

મુસ્તાનાગર મૂનિવ રેણુછિન્નોદ્રવૈસમં ॥

ક્વાથોયંપંચભદ્રેષુ વાતપિત્તજ્વરાપહઃ ॥૯॥

મોથ, સુંઠ, કરિયાતુ, પીતપાપડા, ગળો, એ સર્વનો પંચ ભદ્ર નામનો ક્વાથ પીવાથી વાતપિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલા તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ કફપિત્તજ્વરે ક્વાથઃ ॥

ધાન્યકંશાલિલંમુસ્તા નિશાપથ્યાદ્વિર્જીરકૌ ॥

કફપિત્તજ્વરેક્વાથઃપ્રોક્તોયંકવિહસ્તિના ॥૧૦॥

ધાણા, તગર, મોથ, હળદર, મોટી હરડ, ૭૩, ૧૫૬૭૩, એ સમાન ભાગે લઈ તેનો ક્વાથ કરી પીવાથી કફ પિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલો તાવ દૂર થાયછે એ પ્રમાણે અંથકાર હસ્તિ કવિ કહેછે.

॥ અથ શીતજ્વરે ક્વાથઃ ॥

ચક્રાંકામૃતદદ્રુઘ્ન વૃપંનિર્ગુન્ડિકૈઃસમં ॥

ભૃંગરાજૌષધીક્વાથો હન્તિશીતજ્વરંધ્રુવં ॥૧૧॥

કાંસરી, ગળા, પુવાડીયા, વૃષ્ટ, નગાર, ભાંગરો, અને મુંઠ એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેનો ક્વાથ કરી પીવાથી ટાઢીયા તાવ નાશ થાયછે.

॥ અથ ચાતુર્થિક જ્વરે ॥

જીર્ણેનઘૃતયુક્તેન રામઠમ્યચનશ્યતે ॥

દુग्ધેનત્રિફલાપાનાત્હન્તિચાતુર્થિકજ્વરં ૧૨

બુના ધીમાં હીંગ નાંખી વારંવાર નાસ લેવાથી ચાથીઆ તાવ દૂર થાયછે. તથા દૂધ સાથે ત્રીફળાં (હરડાં બેડાં, આંબળાં.) પીવાથી ચાથીયા તાવ મરેછે.

॥ અથ દોષજ્વરે લેપઃ ॥

સર્ષપાનિંવપત્રાણિ હિંગુસર્પસ્યકંચુકી ॥

ગુग्ગુલેનક્રતોલેપોદેયોદોષજ્વરાપહઃ ॥૧૩॥

સરશવ, લીંમડાનાં પાંદડાં, હીંગ, સાપની કાંચળી, અને ગુ-ગળ એ સમાન ભાગે લઈ શરીરે લેપ કરવાથી દોષ થકી થયેલા તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ એકાન્તર જ્વરે ॥

રસોધંતુરપત્રસ્ય પલાર્ધદધિનાસહ ॥

પિત્વામધુધ્રુવંહન્તિ મહદ્દેકાન્તરજ્વરં ॥૧૪॥

દહીં મધ્યે ધંતુરાના પાપનો રસ એક પચ્ચાર્ધ નાંખવો અને તેમાં મધ મેળવી ચાટવાથી બળવાન એકાંતરીથો તાવ મટે છે.

॥ અથ મરુતપિત્તકફોદ્ઘૂત^૧ સન્નિપાતે ॥

ભૂનિંબ નિંબામૃત દારુ પથ્યા ।

ક્રણા નિશા યુગ્મ ફલત્રયંચ ॥

વાતારિમૂલં ત્રિકટુ પ્રિયંગુ ।

રાસ્નાર્ક મૂલં ક્રમિશત્રુતિક્તૈઃ ॥૧૫॥

एतेषांविहितोक्ताथ दशमूलयुतोपिवेत् ॥

मरुतपित्तकफोद्वृतं सन्निपातरुजंहरेत् ॥૧૬॥

કરીયાતુ, લીંબડાની છાલ, ગળો, દેવદાર, હરડ, પીપર, હળદર આંબા હળદર, ત્રિક્ષ્ણા. (હરડાં બેડાં આમળાં) એરંડાનું મુળ, ત્રિકટુ (સુઠ-મરી-પીપર) કાંગ, રાસ્ના, આકડાનું મુળ, વાવડીંગ, કડુ. એની સાથે દશ મુળ લઈ ઉકાળી પીવાથી વાત પીત અને કફ થકી થયેલો સન્નિપાત મટે છે.

॥ અથ ત્રતિયજ્વરે ॥

खौसतावरिमूलं कन्यासूत्रेणवेष्टितं ॥

स्थितंकरेचकंठेतु त्रतियज्वरनाशकृत्॥૧૭॥

રવિવારે શતાવળીનું મુળ લઈ કુંવારી છોકરીએ કાંતેલા સુતરવડે વીંટી ગળે બાંધવાથી ત્રીજે દીવસે આવતો તાવ નાશ થાય છે.

૧ ધંતુરાના પાપનો રસ એક પચ્ચાર્ધ કલ્પો છે પરંતુ તે માણસની શક્તી પરમાણુ આપવો.

૨ જીભનો કાળો રંગ, હાડકાં દુખવાં, કાણુમાં બલતરા કાણુમાં તાદ ગાવા નાચતાદિ ચેદા.

વૈવવલ્લભ.

॥ અથ કાસશ્વાસે ક્વાથઃ ॥

કૃષ્ણામૃતા નાગર દારુ સિંહિ ।

ભાર્ગિધના ગ્રંથિકપુષ્કરાદ્વૈઃ ॥

સશ્વાસકાસેન યુતજ્વરોપિ ।

કૃતઃકપાયોપવનાપહારી ॥૧૮॥

પીપર, ગળા, મુઠ, દેવદાર, રીંગણી, ભારંગ, ધાણા, ગઠા-
ડા, એરંડાનું મુળ, ચિત્રા એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેનો ક્વાથ
કરી પીવાથી ઉધરસ અને શ્વાસથી ઉત્પન્ન થયેલો તાવ કાસશ્વા-
સને લઈને જાય છે.

॥ અથ અતિસારજ્વરે ॥

વિશ્વાસર્જરસોપેતાધાતુકિશ્રીસમાનકૈઃ ॥

ચુર્ણયાસ્તોદકેપાનાદતિસારજ્વરંહરેત્ ॥૧૯॥

મુઠ, રાગ અને ધાવડીનાં ફૂલ એ સમાન ભાગે લઈ યાદા
પાણી સાથે શકવાથી અતિસાર સાથે તાવનો નશ થાય છે.

॥ અથ સર્વજ્વરે અંજનં ॥

હિંગુનિવસ્યવિજંતુ ક્રણ્ણસર્પસ્યકંચુકી ॥

સંઘ્રષ્ટંશ્વરમૂત્રેણ અંજનંસર્વતાપજિત્ ॥૨૦॥

હીંગ, લીંબડાની લીંબોળીઓ, પીપર, અને કાળા સાપની
કાંચળી એ સર્વ એકત્ર કરી ગધેડાના મુત્રમાં ઘસી આંખમાં આં-
જવાથી સર્વ જાતના તાવ દુર થાય છે.

કિરાતલવણંસુંઠિ કુષ્ઠચંદનવાલુકૈઃ ॥

વસ્ત્રેણગાલિતોલેપોસર્વજ્વરવિનાશકૃત્ ॥૨૧॥

કરિયાતુ, મીઠું, સુંઠ, ઉપલેટ, સુખર, અને વાળા એ સર્વ વાદી વસ્ત્ર ગાળ કરી લેપ કરવાથી સર્વ પ્રકારના તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ સર્વ જ્વરે ગુટિકા ॥

ટંકણંમરિચંક્રણા હંસપાકવિશસ્સમં ॥

આદ્રોદકેનદાતવ્યં ગુટિસર્વજ્વરાપહા ॥૨૨॥

ટંકણ, મરી, પીપર, હીંગળોક, વછનાગ, એ સમાન લઈ તેતું ચૂર્ણ કરી આદાના રસમાં ગાળી બાંધવી. એ ગાળી આપવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે.

॥ અથ સર્વ જ્વરે ચૂર્ણ ॥

દિપ્ત્યા ભયા રામઠ વન્હિ વિશ્વા ।

ક્ષારદ્વયં જીરક યુગ્મ ક્રણા ॥

ફલત્રયં સંચલ સંધવં ચ ।

ક્રતંહિ ચૂર્ણ જ્વર નાશકારિ ॥૨૩॥

અજમો, હરડ, હિંગ, ચિત્રા, સુંઠ, એ જાતના ખાર, ૭૩, ૧૧૬૭૩, ત્રીશળા, સચળ, સંધવ એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેતું ચૂર્ણ કરી શકવાથી સર્વ પ્રકારના તાવનો નાશ થાયછે.

॥ અથ સર્વ જ્વરે ક્વાથઃ ॥

છિન્નોદ્ભવા નાગર નિંબવાસા ।

તિક્તા ભયા પુષ્કર ભંગ ધન્વૈઃ ॥

ક્રતઃ કષાયો મધુના વિમિશ્રો ।

સર્વ જ્વરં હન્તિ ક્રતઃ કષાયઃ ॥૨૪॥

ગળો, સુંઠ, લીંમણની છાલ, અરડુસી, કડુ, હરદ, એરંડાનું
મુળ, ધમાશો. એ સર્વેના ક્વાથ કરી મધ સાથે પીવાથી સર્વ જ્વ-
રના તાવનો નાશ થાયછે.

કુમોગ્રાનં તપશ્ચાદનિલ રિપુજટા તિક્તક
ત્રાયમાણૈર્મુઢિપંચોષણેનાન્વિત વૃહતિયુગં
ગુગ્ગુલં વાજિગંધા તર્કારિશિશ્રુપાઠાશઠિ
ચક્રમિરિપુર્વેહરિદ્રાશ્યતિર્ત્તેઃ વાસામુસ્તા
જમોદામરતરુરસનાશ્રંગીકંગોક્ષુરંચા ॥૨૬॥
કાથોદ્વાત્રિશનામાચરકઋષિમતૌકુબ્જકા
શ્યપ્રસિદ્ધોહન્યાદેકાદિન્ જ્વરસકલરુજા
ન્ સન્નિપાતાન્ સમગ્રાન્ પાંડુશોફોદરા
ર્શ વ્રણગદગુદજાન્ કુષ્ઠકંડુપ્રકંપાન્ કુ
બ્જાહ્નિહોર્ષ ગુલ્મગ્રહણીગુદગજાન્ સર્વસ
ન્ધિસ્થિવાતાન્ ॥૨૬॥

કુમો, વજ, ધમાશો, એરંડાનું મુળ, જડામાંશિ, કડુ, ત્રા-
યમાણ, બોડીયો કલાર, પંચોપણ, (પિંપર ગઢોડા, ચવક, ચિત્રો,
સુંઠ,) ઉભી રીંગણી, ભોય રીંગણી, ગુગળ, ઘોડાવજ, અરણી,
સરગુઓ, પહાડનું મુળ, પઠકચુરો, વાવડિંગ, હળદર, આંબાહલ-
દર, અરડુસી, મોથ, અજમોદ, દેવદાર, રાસ્ના, કાકડાશીંગ, અને
ગોખર એ બત્રીસ રકમોનો ક્વાથ ચરક રૂપિએ કહેલો પીવાથી

નીચે પ્રમાણે ગુણ થાયછે. તેમાં મુખ્ય કુખોછે. આ કયાથ રોગ આવતા તાવને તથા એકાંતરીયા તાવને તથા બે આંતરીયા તાવને મટાડે છે તથા એ ત્રણ તાવોથી ઉત્પન્ન થયેલા સન્નિપાતને જડ-મુળથી ઉખેડી નાંખેછે એટલુંજ નહિ. પરંતુ પાંડુરોગ, સોજો, વૃણ. ગુદરોગ, કોડ, ખસ, કંપવાયુ, હરસ, ગુદમવાયુ, સંગ્રહરણી, અને સર્વ જાતના સંધિવાને મટાડે છે.

॥ અથ જ્વરાગ્નિસર્જવરોપરિ ॥

ગંધકંસ્વર્ણવિજાનિ તાલનાગરસોષણૈઃ ॥

મનશિલાંચકારેલી રસેનગુટિકાકૃતા ॥૨૭॥

શ્રંગવેરરસેનૈકા દત્તાસર્વજ્વરાપહા ॥

આધ્માન્સિતમંદાગ્નિ કફવ્યાધિવિનાસનિ ॥૨૮

ગંધક, ધંતુરાનાં બીજ. હડતાલ, વત્સનાગ, પારો, મરીયાં, મનસળ એ સર્વનો એકત્ર ખસ કરી તેની કારેલીના રસમાં બે-વાલપુર ગાળી બાંધવી, તેમાંથી એક ગાળી આદાના રસ સાથે આપવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ, આદરો, વાયુ, જઠરાગ્નિની મંદતા, અને કફનો વ્યાધિ દુર થાયછે.

इतिश्री वैद्यवल्लभेहस्तिरुचिकविविरचिते
सर्वज्वरप्रतिकारनिरूपणोनामप्रथमोविह्लास।१।

હસ્તિરૂચિ રૂપિએ રચેલા અથ વૈદ્યવલ્લભને વિષે સર્વ તાવના ઉપચારો સાથે પહેલો વિહ્લાસ પૂરો થયો.

॥ અથ યુવતિરોગપ્રતિકારોપોચ્યતે ॥

(સ્ત્રીયોના રોગ વિષે)

॥ અથ ગર્ભધારણપ્રયોગ ॥

સગર્ભામહિપીદુગ્ધં અજામૂત્રેણ્યાપિવેત્ ॥

સાનારીલભતેગર્ભં સહસ્તિકવિનામતે ॥ ૧ ॥

ગર્ભણી ભેંસનું દુધ બકરીના મુત્ર સાથે પીવાથી સ્ત્રીને ગર્ભ
ધારણ થાયછે; એ પ્રમાણે અથકાર હસ્તિરૂચિ કવિ કહેછે.

ઋતોરુદ્રજટાનિત્વા ગોઘૃતેનચ્યાપિવેત્ ॥

સાનારીલભતેગર્ભં સહસ્તિકવિનામતે ॥ ૨ ॥

રુદ્રસ્વળા થયા પછી સ્ત્રીએ વડની મુળીઓ લઈ ગાયના ધીમાં
વશીને પીવાથી સ્ત્રીને ગર્ભ ધારણ થાયછે; એ પ્રમાણે હસ્તીરૂચિ
કવિ કહે છે.

નાગકેશરસંયુક્તં જીરકંગોઘૃતેનચ ॥

ત્રિદિનંચાપિવેન્નારિસગર્ભાભામિનિભવેત્ ॥ ૩ ॥

નાગ કેસર અને છૂર એ બંને ગાયના ધીમાં ત્રણ દિવસ
સુધી પીવાથી સ્ત્રીને ગર્ભ ધારણ થાયછે.

સમૂલપત્રસર્પાક્ષી રવિવારેસમુદ્ધરેત્ ॥

એકવર્ણગવાંક્ષિરૈઃ કન્યાહસ્તેનમર્દયેત્ ॥ ૪ ॥

ઋતૌકાલેપિવેતવંધ્યા પલાર્ધદિનસત્તકં ॥

ક્ષિરશાલ્યોદનંપિત્વા મિષ્ટાહારપ્રદાપયેત્ ॥ ૫ ॥

ઉદ્વેગભયશોકાર્તિ દિવાનિદ્રાદિવર્જयेत् ॥

નકર્મક્રિયતેકિંચિત્ હનંસિશિતતાપયોઃ॥ ૬ ॥

एवंसप्तदिनंकुर्यात्वंध्या भवतिगर्भिणि ॥

चक्रांकावारिणापित्वा सगर्भाभामिनिर्भवेत् । ૭

સ્વીકારને દીવસે પંચાંગ સહિત સરખાનું મુળ ઉપાડી લાવીને એક રંગી ગાયના દુધ સાથે પરણ્યા વગરની છેકરી પાસે ઘસાવવું તેમાંથી એક પલાર્ધ પાંઝણી સ્ત્રીએ સાત દીવસ સુધી પીવું તેથી ગર્ભ ધારણ થાયછે. તે ઉપર ગાયનું દુધ ડાંગરના ચોખ્ખા અને સારો મીઠા આહાર કરવો. ઉદ્વેગ, શોક, ભય, દીવસે નીદ્રા, તાઠ અથવા અતીશે તાપનું સેવન કરવું નહીં, કાંસડીની જડ પાણી સાથે પીવાથી ગર્ભ ધારણ થાયછે. આ પ્રમાણે અથકાર હુ-સ્તીરૂચિ કવિ કહેછે.

पार्श्वपिष्पलिबीजस्य चुर्णखंडाघृतेनच ॥

यापिवेદुतुकालेषु सानारिलभतेसुतं ॥ ૮ ॥

અટકાવ આવે ત્યારે જે સ્ત્રી પારસપીપળાનાં બીજ ખાંડ અને ઘી સાથે પીએ તો ગર્ભ ધારણ કરેછે.

॥ अथ गर्भवृद्धिप्रयोगः ॥

धातुकिपुष्पनिरंतु प्रदेयंसितयासह ॥

दिनत्रयक्रतो नार्यापतः गर्भश्चतिष्ठति ॥ ૯ ॥

ધાવડીનાં ફૂલ અને સાકર તાઠા પાણી સાથે ત્રણ દીવસ પી-વાથી સ્ત્રીનો પડતો ગર્ભ સ્થિર રહેછે.

तिलाश्चशर्करापद्मकं देनमधुनान्वितं ॥

સદાયંભક્ષિતાવુધ્યાપતઃઘર્ભશ્ચતિષ્ઠતિ ॥ ૧૦ ॥

તલ, સાકર, અને કમળનો કંદ, એ ત્રણ વસ્તુઓ મધ સાથે
નીચેના ગર્ભણી સ્ત્રીએ સેવન કરવી તેથી યશ્વતો ગર્ભ સ્થિર રહેશે.

॥ અથ ગર્ભવૃદ્ધિપ્રયોગઃ ॥

વરિવિશ્વાશ્વગંધાચ મધુકંઘ્રંગરાટ્સમૈઃ ॥

અજાદુગ્ધેનપાનાશ્ચ નાર્યાગર્ભસ્યવૃદ્ધિક્રત્ ॥૧૧॥

સતાવરી, મુંદ, આસન, જેઠીમધ, અને બાંગના એ સમા-
ન ભાગે લઈ બકરીના દૂધ સાથે પીવાથી સ્ત્રીના ગર્ભની વૃદ્ધિ થાય છે.

શીતોદકેનદેયાનિ જાશુસકુશમાનિચ ॥

તસ્માદ્ભવતિનારિણાં, ગર્ભવૃદ્ધિસુનિશ્ચિતં ॥૧૨॥

બમુડીનાં ફુલ કંદા પાણી સાથે ગર્ભણી સ્ત્રીને આપવાથી
ગર્ભની પુષ્ટિ થાય છે.

॥ અથ યોનિસંકોચપ્રયોગઃ ॥

કટુતુંવિસુપત્રાણિ લોધ્રયુક્તાનિમર્દયેત્ ॥

કારયેત્ગુટિકાતસ્માત્ યોનિસંકીર્ણતાભવેત્ ॥૧૩॥

કરી તુમળીનાં બાજ અને લોધર એ બંનેને ખસ કરી તેની
ગોળી કરી યોનિમાં રાખવાથી યોનિ સંકોચ પામે છે.

ત્રિફલાવિજયાલોધ્ર સદુગ્ધાદાડિમલ્લચા ॥

સમાંશૈઃચુર્ણયેત્સર્વે તર્કારિરસમાવિતં ॥ ૧૪ ॥

પશ્ચાત્તસ્યગુટિક્રત્વા નક્તંવાધારેયેત્ભગે ॥

તસ્માદ્ભવતિસંકીર્ણં સુંદર્યાસ્મરમંદિરં ॥૧૫॥

ત્રિશ્ણા, ભાંગ, લોધર, દુધેલી, અને દાડમની છાલ એ સ-
માન ભાગે લઈ અરણીના રસ સાથે ગોળી કરી રાત્રીને વીશે સ્ત્રી
યોનિમાં રાખે તો યોનિ સફાઈ પામેછે એટલે સાંકડી થાયછે.

॥ અથ સ્ત્રી ધાતુરોગે ॥

ધાત્રિધન્વકનિરંતુ શર્કરાર્જારકેનચ ॥

ભામિનિભગવિર્યસ્ય વંધંસૃજતિસત્વરં ॥૧૬॥

આંમળાં, બમાસો, વાળા, સાકર, અને જીરું એ સમાન
ભાગે લઈ તેનું ગુર્ણ કરી કાકવાથી સ્ત્રીના ધાતુ રોગને જલદી-
થી મટાડે છે.

મધુકૈલાલકંપથ્યા ક્વાથોગોક્ષુરકૈઃસમં ॥

પ્રતિવાસશિતાદાનાત્ સુંદર્યાધાતુરોગજિત્ ૧૭

જેડીમધ, ઇલાયચી, હરદ, ગાખડ, અને પડવાસ, એ સર્વે
જણસોના ક્વાથ કરી સાકર નાંખી પીવાથી સ્ત્રીના ધાતુરોગ મટાડે.

॥ અથ ગર્ભપાત્પ્રયોગ ॥

વિશ્વૌષધાત્ પંચગુણંરસોનકં

ઉત્કાલ્યનાર્યા ત્રિદિનંપ્રપાચેત્ ॥

ગર્ભસ્યપાતો પ્રજવેત્સુખેન ॥

યોગોયમેતત્કવિહસ્તિનામતે ॥ ૧૮ ॥

પિષ્પલિપિષ્પલિમુલં ક્ષુદ્રાનિર્ગુંડિકાસમૈઃ ॥

ગવાક્ષિસંયુતોક્વાથોનાર્યાઃગર્ભસ્યનાશકૃત્ ॥૧૯॥

ગુંજાચૂર્ણસમાદાય જલેનપલમાનતઃ ॥

त्रिदिनंक्रियतेनार्याः गर्भपातोभवेत्ध्रुवं ॥ २० ॥
 अलमितैलमुत्काल्य गुडयुक्तेनदापयेत् ॥
 गर्भपातोहिनारिणां सद्योभवतिसत्वरं ॥ २१ ॥
 गुग्गुलंपलमानंतु तैलेनोत्काल्ययापिबेत् ॥
 सानारिनिजभ्रुणस्य सुखेनपतनं करोत् ॥ २२ ॥
 गवाक्षिमूलमादाय याद्वतस्मरमंदिरं ॥
 भ्रुणपातोभवेत्स्त्रीणां योगोयंकनिहस्तिना ॥ २३ ॥
 शिवाफलस्यमज्यानि पलमात्रदिनत्रयं ॥
 शितयासमदानाश्च स्त्रीणांपुष्पंचगच्छति ॥ २४ ॥
 दुग्धामूलमजादुग्धं कामिन्यादिवसत्रयं ॥
 काहितंकविनासम्यक्स्त्रीणांपुष्पंनिवर्त्तते ॥ २५ ॥
 पुष्पार्कस्वर्णमूलंतु गृहित्वाकटिबंधनं ॥
 कदानोत्पद्यतेश्रुणं रंडावेश्यादियोषितां ॥ २६ ॥
 रक्षापालाशविजस्य पित्वाशितेनवारिणा ॥
 नश्रुणंलभतेनारि सहस्तिकविनामते ॥ २७ ॥
 उत्काल्यबद्रिलाक्षा तैलेनसहयापिबेत् ॥
 द्विकर्षप्रमाणसानार्या नगर्भैलज्जतेपुनः ॥ २८ ॥
 रामठेनयुततैलं यापिबेत्दिनपंचकं ॥

હસ્તિનાકથિતંતસ્માત્ કદાગર્ભોનજાયતે ॥૨૯॥

ગુડતૈલેનસંયુક્તં ચૂર્ણંચિત્રકસંભવં ॥

ત્રિદનંકાર્યતેનાર્યા પુનર્ગર્ભોનજાયતે ॥ ૩૦ ॥

કારેલીરસપાનાશ્ચ માસ્વાર્જીર્ણગુડેનચ ॥

સુષ્કજાસુસપુષ્પાણિત્રિભિર્ગર્ભોનજાયતે ॥૩૧॥

ઉપરના ૨લોકોનો અર્થ અસબ્યતાના ઉરથી પ્રસિદ્ધ કર્યો નથી.

॥ અથ સ્ત્રીરક્તવાતેઉપચાર ॥

કલિંગ્ગાતિવિષાવ્યોપ વિલ્વમુસ્તાચધાતુકી ॥

ચૂર્ણમેષાંક્રતંનાર્યા રક્તશ્રાવંહરેત્ધ્રુવં ॥ ૩૨ ॥

ઈંદ્રિજવ, અતિવિષનીકળી, વ્યોસ, ખીલી, મોથ, અને ધાવ
ડી. એ સમાનભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી ખાધથી સ્ત્રીઓના
લોહીયા મટે છે.

જલેનકેતકીમૂલં સંઘૃસ્યશિતયાસહ ॥

કારિતંકવિનાનાર્યા રક્તશ્રાવંનિવર્તતે ॥૩૩॥

કેતકીનું મૂળ પાણીસાથે ઘસી સાકર સાથે પીવાથી સ્ત્રીના
લોહીયા મટે છે.

॥ અથ રોમપાત પ્રયોગઃ ॥

કેશાનુત્માવપુર્વેહિ સ્નુહિદુગ્ધંપ્રલેપયેત્ ॥

કવિનાકથિતંસમ્યક્ચોનિરોમાનિયોપિતામ્ ॥૩૪॥

વાળ ઉપાડીનાંખી તે ઉપર થોરનું દૂધ ચોપડવાથી ચોનિ ઉ-
પરના વાળ ફરી ઉગતા નથી. એમઅંતકાર હસ્તી રૂચિ કવિ કહે છે.

સુધાકુર્કુટવિષ્ઠાચ શૃંગલાકનકંરસં ॥

અશ્વમૂત્રેણસંલેપો રોમનાશસ્તદામવેત્ ॥૩૫॥

કર્ણીચૂના, અશ્વગંધી હંગાર, શૃંગલા, એ સખલાએ લઈ તેનું ચુર્ણ કરી ઘંતુરાના પાનના રસમાં ગાળી બાંધવી અને તેને ઘોડાના મૂત્ર સાથે ઘસી ચોપડવાથી યોની અંગર ખીંછ જવ્યાબ્યાના વાળ ખરી પડે છે.

॥ અથ નટપુષ્પચ્રાગમનપ્રયોગઃ ॥

હિંગુચસંચલંવ્યોષં ભાર્ગીચૃર્ણંસમાનકૈઃ ॥

ઉષ્ણનિરેણનારિણાં નટપુષ્પંલજ્જેતુપુન ॥ ૩૬ ॥

હિંગ, સંચલ, વ્યોસ, (મરિ, મુંઠ, પીપર) ભારંગ એ સમાનભાગે લઈ તેનું ચુર્ણ કરી ઉના પાણીસાથે ફાડવાથી સ્ત્રીનું ગયેલું પુષ્પ ફરીથી આવે છે.

॥ અથ યોનિશોફરોગેઉપચાર ॥

સુંઠિપુનર્નવામૂલં સંઘૃષ્ટંછાગીસર્પિષા ॥

લેપતોનરસંગોયં યોગોશોફહરેતુધ્રુવં ॥ ૩૭ ॥

મુંઠ, અને સાંદોડીના મૂળને બકરીના ઘીસાથે ઘસી સ્ત્રીની યોનિ ઉપર ચોપડવાથી સભોગ થકી થયેલા સોજનો નાશ થાય છે. ખીંજું સાંદોડીના પાનનું ખીંડું કરી યોનીમાં રાખવાથી પ્રસવથી થયેલા શૂળનો નાશ કરે છે.

॥ અથ સુતિકારોગેકાથઃ ॥

તિક્તદારૂવચાશિઘ્રુ ત્રિકટુરવિમૂલકૈઃ ॥

દશમૂલયુતોકાથો સુતિકાસર્વરોગજિત્ ॥૩૮॥

કડુ, દેવદાર, વજ, સરગુઆ, ત્રીકટુ, અને આકડાનું મૂળ

તેની સાથે દશમૂળ, એના ક્વાથ કરી પીવાથી મુવાવડી સ્ત્રીના બધા રોગો નાશ થાયછે.

॥ અથ પ્રદરરોગે ॥

શિતાસર્જરસોપેતા ત્રિફલાનિરપાનતઃ॥

ઉષ્ણવાતંચપ્રદરં સ્ત્રીણાંપિત્તરુજંહરેતઃ ॥ ૩૯ ॥

સાકર, રાળ, ત્રીફળા, એ સમાનભાગે લઈ પાણીમાં પીવાથી પ્રદર, પીત અને ઉષ્ણવાયુ મટે છે.

इतिश्री वैद्यवल्लभेहस्तिरुचिकविविरचिते
स्त्रीरोगप्रतिकारोनाम द्वितियोविल्लास ॥ २ ॥

હસ્તિ રુચિકવિએ રચેલા વૈદ્ય વલ્લભ નામના ગ્રંથને વિષે સ્ત્રીરોગો સંબંધી બીજા વિલ્લાસ પુરો થયો.

॥ અથ કાસશ્વાસેગુટિકા ॥

પારદંગંધકંનાગં સવ્યોપસનલૈઃસમં ॥

શીઘ્રુરસેનસંચૂર્ણં પ્રદેયાત્ભાવનાદશઃ ॥ ૧ ॥

પુનઃપત્રરસેનૈવ ચાર્દ્રકસ્યરસેનચ ॥

મરીપ્રમાણંકંફાજિત્ કાર્યાસાગુટિકોત્તમા॥૨॥

પારો, ગંધક, વછનાગ, ત્રીકટું, અને ચિત્રાની છાલ એ સમાન ભાગે લઈ સરગુઆના રસના દસપુટ આપવા, ત્યાર પછી નાગરવેલનાં પાનના રસની તથા આદાના રસની ભાવના આપવી અને તેની મરી જેવડી ગોળી કરવી એ ગોળી ઉધરસ તથા કફને મટાડે છે એમાં સંશય નહિ.

મંદાગ્નિકફરોગેપુકાસશ્વાસેવિશેષતઃ ॥

આધ્માનપવનાતૌંચ પ્રદેયાત્સુખકારિણી ॥૩॥

ઉપર કહેલી ગાળી મંદામી, કફ, કાસશ્વાસ, વ્યાધિ, ત્યા પવનથી થયેલી ખીડાને મટાડે છે.

લવંગમરિચોતુલ્યો ત્રિફલાસારતત્સમૈઃ ॥

વર્બુલસ્યત્વચાકાર્યા ગુટિશ્વાસકફાપહા ॥૪॥

લવંગ, મરી, ત્રીફળા, અને ખેરસાર, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ બાળ ખીડીની છાલનો રસ કાઢી તેમાં ગાળી આંધવી. એ ગાળી કાસ શ્વાસ તથા કફ રોગને દૂર કરે છે.

લવંગત્રિકટુનાગ શ્રંગીક્ષુદ્રાવિમિતકૈઃ ॥

કન્યારસેનગુટિકા કાસશ્વાસનિવારિણી ॥૫॥

લવંગ, ત્રિકટું, વછનાગ, કાકડાશીંગ, ભોંયારંગણી, અને બેડાં એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ કુવારના રસમાં ગાળી આંધવી. તેનું નામ લવંગાદિ ગાળી છે અને તે કાસ શ્વાસને મટાડે છે.

ત્રિકટુટંકણનાગ પત્રેણક્રિયતેગુટિ ॥

મરિપ્રમાણકફજિત્ નામ્નાત્રિપુરભૈરવી ॥૬॥

ત્રિકટું, ટંકણ અને વત્સનાગ એ સમાન ભાગે લઈ નાગરવેલના પાનના રસમાં તેની મરી જેવડી ગાળી આંધવી. તેનું નામ ત્રિપુરભૈરવી છે અને તે વિશેષે કરી કફનો નાશ કરે છે.

॥ અથ કાસશ્વાસેચૂર્ણ ॥

ત્રિકટુત્રિફલાવેલ્લરાસ્નાદારુવલાન્વિતૈઃ ॥

સક્ષૌદ્રેણક્રતંચૂર્ણ કાસશ્વાસકફાપહં ॥૭॥

ત્રિકટું, ત્રીફળા, વાવડીંગ, રાસ્ના, દેવદાર, અને બળ ખીજ

● વછનાગને બદલે આ ઠંકણે અદ્રીણ વાપરવું એ ઘણું ઉત્તમ છે.

એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેતું ચુર્ણ કરી મધ નાંખી ખાવાથી કાસધાસ તથા કફનો નાશ થાયછે.

॥ અથ કાસશ્વાસે ક્વાથ ॥

વાસાનાગરમુસ્તાનિ માર્ગિભૂનિવનિવજૈઃ ॥

સમધુસહિતોક્વાથઃ શ્વસનંકસનંહરેત્ ॥૮॥

અરુણી, સુંઠ, મોથ, ભારંગ. કરીયાતુ, અને લીમડાની છાલ, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ ક્વાથ કરી મધ સાથે પીવાથી કાસધાસનો નાશ થાયછે.

॥ અથ કાસશ્વાસેગુટિકા ॥

ફલત્રયનાગરદારુક્રમા ॥

વિપામયાવેલ્લસુવર્ણવિજૈઃ ॥

દિનત્રયભ્રંગરસૈર્વિમર્ય ॥

કાર્યાગુટિશ્વાસકફાપહારિ ॥૯॥

ત્રિકૂળા, સુંઠ, દેવદાર, પીપર, અતિપીપની કળી, હરડ, વાવડિંગ અને ધંતુરાનાં બીજ એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ ત્રણ દિવસ સુધી કુંઠી તેની ગોળી બાંધવી. એ ગોળી શ્વાસ તથા કફનો નાશ કરેછે.

॥ અથ કાસશ્વાસેઅવલેહઃ ॥

સગુડોકટુતૈલેન વલેહશ્વાસકાસજિત્ ॥

પથ્યાક્ષૌદ્રાન્વિતોવ્યોષ ચૂર્ણશ્વાસકફાપહં ॥૧૦॥

ગોળને કડવા તેલમાં કાલવી ચાટવાથી કાસધાસ દુર થાય છે તેમજ હરડ, સુંઠ. અને પીપળ, મધ સાથે ચાટવાથી શ્વાસ તથા કફ એ બન્ને નાશ પામે છે.

વેલ્લયુગ્મન્નુહિદુગ્ધં ગુડયુક્તેનીશેવણાત્ ॥

કાસશ્વાસંક્ષયિરોગં હૃદરોગંપ્રણાશયેત્ ॥૧૧॥

વાવડીંગ, ધોરતું દુધ, એ બનેને ગાળસાથે સેવન કરવાથી કાસશ્વાસ, ક્ષયિ અને હૃદયના રોગનો નાશ કરે છે.

॥ અથ ક્ષયિરોગેઉપચારઃ ॥

વાસારસયુતંક્ષૌદ્રં યોમજેત્તદિનસપ્તકં ॥

તસ્યધાતુક્ષયંશ્વાસો ક્ષયરોગંવિનશ્યતિ ॥૧૨॥

અરડુસીના રસમાં મધ મેળવી સાત દિવસ પીવાથી ધાતુ-ક્ષય, શ્વાસ અને ક્ષયિ રોગોને મટાડે છે.

વચાશ્વગંધાપામાર્ગ તુલસીસર્ષપૈઃસમં ॥

ચૂર્ણક્ષયવિનાશાય કારિતંકવિનાનૃણામ્ ॥૧૩॥

વજ, આસન, અધેરા, તુલસી, અને સરશવ, એનું ચુરણ ક્ષયિ રોગને હિતકારી છે એવું હસ્તિ કવિ કહે છે.

અશ્વગંધામૃતાભિરુદશમૂલંબલવીજકૈઃ ॥

પુષ્કરાતિવિશૈઃકાથો ક્ષયકાસવિનાશક્રત્ ॥૧૪॥

આસન, ગળો, સતાવડી, દશમૂલ, બલબીજ, અતીવિશની કડી તથા અરડુસી, આ સર્વે સમાન ભાગે લઈ ક્વાથ કરી પીવાથી કાસશ્વાસ અને ક્ષય રોગને મટાડે છે.

પલ્લૈકંલવણંગ્રાહ્ય સૂર્યક્ષિરેણમર્દયેત્ ॥

વન્હિનાતસ્થિતંચૂર્ણ ક્ષયરોગંસદાહરેત્ ॥૧૫॥

મીઠું લઈ આકડાના દુધસાથે મરદન કરી સંપુટમાં મુકી અગ્નિમાં પકાવવું. એ ચૂર્ણ આધાથી ક્ષય રોગ મટે છે.

પિયુષસત્વાહત્શુલ્વબિલ્વૈઃ ।

ચૂર્ણંહિવાસાસરસેનદત્તં ॥

સહસ્તિનાવૈક્ષયરોગકાસ ।

શ્વાસોપ્રશાંતઃત્રિદિનંસ્ફુટંસ્યાત્ ॥૧૬॥

ગળોનું સત્વ, મારેલું તાંબુ, અને બાળ બીલી. એ સમાન ભાગે લઈ અરડુસીના રસ સાથે ત્રણ દિવસ આપવાથી ક્ષય રોગ અને કાસધાસ દુર થાયછે. એ પ્રમાણે ત્ર્યંકારક હસ્તિરચિ કવિ કહે છે.

॥ અથ શોફરોગેલેપઃ ॥

પુનર્નવાનિંબવિશ્વા પટોલજલમેવચ ॥

સંઘૃષ્ટક્રિયતેલેપો સઘઃશોફવિનાશકૃત્ ॥૧૭॥

સારોડી, લિંમડાની છાલ, મુંદ, પટોળ, અને વાળા, એ સમાન ભાગે લઈ પાણીમાં ઘસી ખરડ કરવાથી સોજનો નાશ થાયછે.

પુનર્નવામૃતાસુંઠિ દારુપથ્યાસમાંશકૈઃ

ચૂર્ણંઉષ્ણામ્બુનાપિતં શોફંહન્તીતિવેગતઃ ॥૧૮॥

સારોડી, ગળો, મુંદ, દારૂ હળદર, અગર દેવદાર, અને હરડ, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેનું ચુર્ણ કરી ઉના પાણી સાથે પ્રાકવાથી સોજો મટે છે.

સરામઠંસકુપ્માડં સચૂર્ણંટંકણાન્વિતં ॥

ગુડયુક્તંસદાપિતં સઘઃશોફોદરંહરેત્ ॥૧૯॥

હિંગ, ભુરા કોળાનો (કંચાળાનો) રસ, ટંકણ ખાર, એ

સમાન ભાગે લઈ તેમાં ગાળ નાંખી પીવાથી સોફાદર નામનો મહાન વ્યાધિ મટે છે (અગર ભુરા કોળામાં ગાળ ભરી તેને પાંચ દીવસ શીકે ચુકવું પછી તેમાંથી હરરોજ એક બખત પાંચ યાંકને આશરે પાણી લઈ તેમાં ટંકણખાર (ફુલાવેલો) અને હિંગ (ફુલાવેલી) સરખે વજન નાંખી પાવાથી ઉપર કહેલો રોગ મટે છે.)

પુનર્નવામયાદારુ વાતશત્રુસમાંશકૈઃ ॥

ગોમૂત્રેણક્રતોક્થાથો શોફજિત્હસ્તિનામતે ॥૨૦

સાંદાડી, હરડ, દાફ હલદર, અગર દેવદાર અને એરડાતું મુળ એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ ગાયના મુત્રમાં ક્વાથ કરી પીવાથી સોજનો નાશ થાય છે એ પ્રમાણે પ્રયોગ કરક હસ્તિત્રયિ કવિ કહે છે.

સૈન્ધવાજ્યમયાદાનાત્ ગોમૂત્રેણચપિષ્પલિ ॥

દુગ્ધેનમહિષીમૂત્રં ત્રિભિર્શોફોદરંહરેત્ ॥૨૧॥

સંધવ, ધી, હરડ. (૧)ગાયના મુત્ર સાથે પીંપર (૨)દુધ સાથે ભેસતું મુત્ર (૩) આ ત્રણ પ્રયોગથી શોફાદર મટે છે.

॥ અથ વિસ્ફોટકરોગે ॥

વાસામૃતારેણુકમુસ્તધાન્ય

પટોલસુંઠિત્રિફલામયાભિઃ

ભૂનિંવનિંવૈઃકથિતોકષાયો

વિસ્ફોટકાનૂહન્તિચિરેણરોગાન્ ॥૨૨॥

અરડસી, ગળો, પીતપાપડા, અથવા મેઘનાં ખીયાં, માથ, ધાણા, પટોળ, સુંઠ, ત્રિફળા, હરડ, કરિયાતુ, લીમડાની છાલ, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેના ક્વાથ કરી પીવાથી વિસ્ફોટક નામનો મહાન વ્યાધિ મટે છે.

દ્ગધામાર્તેડમૂલાનિ ચૂર્ણંચપલમાનતઃ
મૃતતાલપુટિયુક્તં દીયતેદીનસપ્તકં ॥૨૩॥
તત્પથ્યેચળકાયોજ્યા દુગ્ધોદનયુતેનવા
વિસ્ફોટકાન્પ્રકુર્વાળો સશિઘ્રંજાયતેસુખી ॥૨૪॥

આકડાના મુળને બાળી તેની રાખ કરી તે સાથે મારેલી હ-
ડતાળ સાત દિવસ સૂધી આપવાથી વિસ્ફોટકનો રોગ મટે છે.
તે ઉપર ચણા તથા દુધ, ભાત, અને ખાંડ સીવાય કંઈ પણ
ખાવું નહિં.

एलाजातिफलंतुत्थं गोघृतेनचमर्दयेत् ॥
हस्तिनाकथितंहन्तिलेपात्विस्फोटकवृणम् ॥૨૫॥

ઈલાયચી, જયફળ અને થેકેલું મોરથુથુ એ સમાન ભાગે
સાથે ગાયના ધીને સો વખત ઘોઘ તેમાં કાઢવી ચોપડવાથી વિ-
સ્ફોટકની આંદીઓ મટે છે.

गुटिस्नुहिचदुग्धेन पिष्ट्वाजीरकतंदुला
पथ्यायुक्तेनपानाच्च विस्फोटकरुजंहरेत् ॥૨૬॥

થોરના દુધ સાથે ૭૩ તથા ચોખા વાટવા, તેમાં હરડ મેળ-
વી ખાવાથી વિસ્ફોટક નામનો મહાન વ્યાધિ મટે છે.

॥ अथ पामारोगेलेपः ॥

सिंदुरं गंधकंतुत्थं सुतधात्रीविमर्दयेत् ॥
गोघृतेनक्रतोलेपात् पामागच्छतिसत्वरं ॥૨૭॥

સિંદુર, ગંધક, મોરથુથુ, પારો અને આંબળાં એ સરખે વ-
જને સાથે ગાયના ધીમાં કાઢવી ચોપડવાથી ખસ મટી જાય છે.

દદ્ધુઘ્રંતંદુલાલાક્ષા ગોતક્રેણચમર્દયેત્ ॥

પશ્ચાલ્લેપતોહન્તિ પામાદદ્ધુઘ્રણવ્યથાં ॥૨૮॥

પુવાડીયાનાં બીજ ચોખા અને લાખ, એ ગાયત્રી છાશમાં
મર્દન કરી ચોપડવાથી ખસ અને દાદર મટે છે.

॥ અથ રક્તપિત્તરોગેઉપચારઃ ॥

મૃતતાલશુભંનિત્વા શીઘ્રુરસસમાન્વિતા ॥

પથ્યાયુક્તેનદાતવ્યં રક્તપિત્તવિનાશક્રત્ ॥૨૯॥

ખારેલી હડતાલને સરગુઆના રસને પુર ચોપડો પછી તે
હડતાલને હરત સાથે ખાવાથી રક્તપિત્ત દૂર થાય છે.

અજસ્યવિટ્સંદગ્ધં લેપોવિસ્ફોટકેનૃણામ્ ॥

ખડકરીનીલીડીઆ ખાળીતેની રાખકરી ચોપડવાથી વિસ્ફોટક મટે છે.

શર્કરાઅજદુગ્ધંચ કારિતંદિવસાંદશ ॥

રક્તપિત્તવિનાશાય સહસ્તિકવિનામતે ॥૩૦॥

ખડકીના દુધમાં સાકર નાંખી દસ દિવસ પિવાથી રક્તપિ-
ત્ત મટે છે. આ પ્રમાણે અંથકારક હસ્તિકૃતિ કવિ કહે છે.

इतिश्री वैद्यवल्लभेहस्तिरुचिकवीविरचिते

क्षय, शोफ, समीर, विस्फोटक, पाम, ददु,

रक्तपित्त, प्रभ्रतिप्रतिकारोनाम त्रतियोविह्लासः॥

હસ્તિકૃતિ કવિએ રચેલા વૈદ્યવલ્લભ અંથને વિષે ક્ષય,
શોભે, વાયુ, વીસ્ફોટક ખસ, દાદર, અને રક્તપિત્ત વગેરે રોગોના
ઉપચારો સાથે ત્રિભે વિહ્લાસ પુરો થયો.

॥ અથ પુર્ણાર્થપ્રકરણપ્રોચ્યતે ॥

અશ્વગંધાતિલામાખા ગુડયુક્તૈર્મહૌષધૈઃ
મોદકો ભક્ષયેત્પાતઃ બલવિર્યસ્યવૃદ્ધિકૃત્ ॥૧॥

આસન, ઘોળા તલ, અડદ, અને નુંડ એ સમાન ભાગે લઈ
ઘોળ સાથે લાડુ કરી ખાધાથી બળ તથા ધાતુનો વધારો કરે છે.

મર્કટીગોક્ષુરાભ્યાંચ શાલ્મતુશર્કરામલૈઃ
તથાચમધુદુગ્ધાભ્યાં ભક્ષણાદ્વિર્યવૃદ્ધિકૃત્ ॥૨॥

કૌઆં, ગોખર, સાલમ, શાકર, દુધનો માવો, મધ, અને
દુધ, એ સર્વ ખાધાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે.

સદુગ્ધમુચ્ચટીમૂલં યોમજેદ્વિનસપ્તકં ॥
સપુમાનશતનારીણાં ભોગંશ્રૂજતિસત્વરં ॥૩॥

દુધ સાથે ચણાડીનું મુળ સાત દિવસ ખીવાથી સો સ્ત્રીઓ
ભોગવે એટલી પુરૂષનામાં શક્તી આવે છે.

ગુંજાગોક્ષુરકોચૂર્ણં મર્કટીવિજશર્કરા ॥
દુગ્ધેનમિશ્રિતંકૃત્વા સહસ્તિકવિનામતે ॥૪॥
તદૌષધંપલાર્ધંતુ યોપુમાન્નનિશિભક્ષયે ॥
તસ્યવિર્યસ્યવૃદ્ધિસ્યાત્ બલરૂપંવિશેષતઃ ॥૫॥

ચણાડીઃ ગોખર, કૌઆં, એ સર્વે સાકર તથા દુધમાં નાંખી
જે પુરૂષ રાત્રિ વિષે ખીશે તેના વીર્યની તથા કાંતી તથા બળની
વૃદ્ધિ થશે.

ચણાડીને કોડી તેની દાળ કરી માંહે જે પડ હોય છે તે કાઢી
નાંખી તેને સ્વચ્છ કરી ઉપયોગમાં લેવી.

તિલગોક્ષુર્યોચૂર્ણં અજાદુર્ગ્ધેનપાચિતં ॥

શિતલંમધુસંયુક્તં બલવિર્યસ્યવૃદ્ધિક્રત્ ॥૬॥

તિલ, અને ગોખર ખસીના દુધમાં ઉકાળી ઠંડુ કરી તે ગાયે
મધ નાંખી પીવાથી જળ અને વિર્યની વૃદ્ધિ થાયછે.

ગોઘૃતંશિતલંવારિ સુભોજ્યંચનવાંગના ॥

દુર્ગ્ધપાનં સદાસ્નાનં પઢૈતેવપુપુષ્ટિદં ॥૭॥

ગાયનું ઘી, ઠંડુ પાણી, મિષ્ટ ભોજન, આગા સીનું શેવન,
દુધનું પાન, અને નીરંતર નહાવું. એ છ વાતો શરીરને પુષ્ટિ કરાડછે.

ક્રમ્મુશલીકંદસ્ય, ચૂર્ણંતુગોઘૃતેનચ ॥

નરોનિત્યપ્રકુર્વાણો ગતકામલભેતપુનઃ ॥૮॥

કાળી મુશળીના કંદ લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી ઘી સાથે ચોટવાથી
જતી ઘાતુથી અટકાવેલા કામને ઉત્પન્ન કરેછે.

મુશ્મલીકંદચૂર્ણંતુ પલાર્ધંઉચ્ચટીતયા ॥

દુર્ગ્ધેનસહપાતવ્યં ગતઘાતુપ્રમેહજિત્ ॥૯॥

મુશળી અને ચણાહીને એક પલાર્ધ લઈ દુધમાં નાંખી પી-
વાથી ઘાતુ પ્રમેહનો નાશ થાયછે.

પંચાંગગોક્ષુરચૂર્ણંચ શર્કરાદુર્ગ્ધામિશ્રિતં ॥

કારિતંહસ્તિકવિના ગતઘાતુપ્રશાંતયે ॥૧૦॥

પંચાંગ ગોખર લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી દૂધ અને સાકર સાથે
પીવાથી પુરૂષની જતી ઘાતુને અટકાવે છે એ પ્રમાણે અંથકારક
હસ્તી રૂચિ કવિ કહેછે.

॥ અથ પ્રમેહરોગેઉપચારઃ॥

સશિતામર્કટીદુર્ગ્ધા વરિવિશ્વાસમાનકૈઃ ॥

મક્ષણાત્રિદિનંહન્તિ સર્વોમેહંસુદુસ્તરં ॥૧૧॥

સાકર, કૌચાં, દુધેલી, સતાવરિ, અને ચુંદ એ સમાન ભાગે લઈ તેને ત્રણ દિવસ આધાથી પ્રમેહનો મહાન વ્યાધિ દુર થાય છે.

પલાશવૃક્ષસ્યપુષ્પાણિ શિતયાવંગસંયુતં ॥

કારિતંહસ્તિકવિના પિત્તમેહંપ્રશાંતયે ॥૧૨॥

આખરાનાં ફુલ, (કેશુકાં) પાણીમાં પલાણી તેમાં કલઈ ભરમ તથા સાકર મેળવી પીવાથી પિત્ત ઘટી થયેલા પ્રમેહનો નાશ થાય છે. એ પ્રમાણે હસ્તિક રૂચિ કવિ કહે છે.

॥ અથ સકલપ્રમેહરોગેઉપચારઃ ॥

હેમવિજવિષવંગપારદં ।

હંસપાકસહિતંસમન્વિતં ॥

નાગવल्लीદલસંયુતંરસં ।

કામિદંસકલમેહનાશનં ॥૧૩॥

કનકખીજ, વજનાગ, જંગ, પારો, હિંગગોક, એ સમાન ભાગે લઈ નાગરવેલના પાનના રસ સાથે ચુંદી જાણી કરી ખાવાથી કામી પુરૂષોના સકળ પ્રમેહનો નાશ થાય છે.

વલ્લષોઢશગુંદંચ, શીતાદુગ્ધેનમિશ્રિતં ॥

સર્વપ્રમેહેવૈધેન, ધાતુદોષોપશાંતયે ॥૧૪॥

૧૬ વાલ ચુંદાં લઈને સાકર અને દૂધ સાથે પીવાથી ધાતુદોષ તથા પ્રમેહનો નાશ થાય છે.

॥ અથ હિનકંદર્પવૃદ્ધિપ્રયોગઃ ॥

હંસપાકપલાર્ધંચ, વૃંતાકેનચપાચયેત્ ॥

વલ્લમાનપ્રદાનેન, હિનકંદર્પવૃદ્ધિકૃત્ ॥૧૫॥

હીંગળોક એક પદાર્થ તેને વંતાકમાં ઘાલી પકવવો. તે હિંગળોક રોજ એક વાલ લઈ માખણ સાથે ખાવાથી નપુંશકને પુરુષાર્થ આવે છે.

સૂર્યક્ષારંપલાર્ધંચ શીતયાસહમક્ષયેત ॥

ઉષ્ણવાતંપિતરોગં મુત્રકલૂપ્રણાશયેત્ ॥૧૬॥

સુરેખાર, એક પદાર્થ લઈ સાકર સાથે ખાવાથી કિબ્બાત, પિત્તરોગ, મુત્રકલ્મ્ષ, એ સર્વે વ્યાધિઓ મટે છે.

॥ અથ મુત્રરોધેઉપચારઃ ॥

ત્રિફલાકર્કટિબિજં, સૈંધવંસમભાગકૈઃ

ચૂર્ણમુષ્ણામ્બુનાપિતં, મુત્રરોધંનિવારયેત્ ॥૧૭॥

ત્રીફળા, કાકડાશીંગનાં ખીજ, અને સૈંધવ. એસમાન ભાગે લઈ તેનું ચુર્ણ કરી ઉના પાણી સાથે શાકવાથી મુત્ર રોધ મટે છે.

॥ અથા શ્મરિરોગેઉપચારઃ ॥

શર્કરાચજવક્ષારઃ તક્રેણચયોપિવેત્ ॥

ઉષ્ણવાતંચચાશ્મર્યાં, પિડાંગચ્છતિસત્વરં ॥૧૮॥

સાકર અને જવખાર છાશમાં નાંખી પીવાથી ઉશાગવાત અને અશમરી નામનો વ્યાધિ જલદીથી મટે છે.

॥ અથ લિંગલેપઃ ॥

નાગફેનવિપસ્વર્ણ વિજજાતિફલૈઃસહ ।

ગોઘૃતંમધુસંયુક્તં લિંગલેપોવિધિયતે ॥૧૯॥

તસ્માદ્ભવતિમૃત્યાનાં મૃતકંદર્પવૃદ્ધિકૃત્ ॥

પ્રયોગોહસ્તિનાસદ્ય ચમત્કારંકરંપરં ॥૨૦॥

અદિષુ, વહનાગ, ધંતુરાનાં ખીજ, જાવંત્રીઅનેજયશ્રળ. એ સમાન ભાગે લઈ ચુર્ણ કરી ગાયના ઘી સાથે કાલવી લિંગ લેપ કરવાથી કામની વૃદ્ધિ થાય છે. આ પ્રમાણે બંધ કરક હસ્તિશ્ચિ ક્વિ આવો વળે ચમત્કારિક પ્રયોગ કરે છે.

વચાશ્વગંધાગજપિષ્પલીનાં

ચૂર્ણંહિમહિપ્યાનવનિત્સમેતૈઃ

વિલેપિતંયોપુરુપસ્યલિંગે ।

લંબંભવેતહસ્તિમિતંચસમ્યક્ ॥૨૧॥

વજ, આસન અને ગજખીપળ, એ સમાન ભાગે લઈ ભેંસના માંખણમાં કાલવી લિંગ લેપ કરવાથી લિંગની વૃદ્ધિ થાય છે.

વચાકુટાશ્વગંધાચ ગજક્રાસમાનકૈઃ

નવનિતયુતોલેપો નરલિંગસ્યવૃદ્ધિક્રત્ ॥૨૨

વજ, ઉપલેટ, આસન અને ગજખીપળ, એ સમાન ભાગે લઈ ચુર્ણ કરી માંખણ સાથે લેપ કરવાથી ઉપર પ્રમાણે ફાયદો થાય છે.

સશ્વેતરક્તકણવીરજટાનિલત્વં ।

દારુનિશાગજકણાનવસાગરેણ ॥

આકલ્લર્કર્કશસમર્ધજલેનલિંગં ।

સંલેપિતંપ્રકુરુતેઃખલુલિંગવૃદ્ધિઃ ॥૨૩॥

ધોળીત્યા રાતી કરણનું મુળ, જટામાંથી, એરડાનું મુળ, દારૂ લુગદળ, ગજખીપળ, નવસાર, અકલકર્ક, કાકડાસિંગ એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ પાણીમાં કાલવી લેપ કરવાથી ઉપર પ્રમાણે ફાયદો થાય છે.

॥ અથ કામેશ્વરગુટિકા. ॥

નાગફેનયુતાજાતિ પત્રિનાગલતારસૈઃ
મર્દયેદ્યામયુગ્મંતુ કારયેદ્ગુટિકોત્તમા ॥૨૪॥
સુગંધૌસંયુતોદેયાત્દુગ્ધપાનંતદૌપરિ ॥
સુહૃતૌદશનારીણાંમાનમુચ્છેદયેધ્રુવં ॥૨૫॥

અડીચા, વછનાગ, જાવંત્રી, જાયફળ, એ સર્વસમાન ભાગે લઈ નાગફેલના પાનના રસમાં એ પછોર સૂકા થુટી તેની ઝાળી કરી તે ઝાળી તજ, તમાલપત્ર, અને ઇલાયચી સાથે પાઈ તે ઉપર દુધ પીવાથી નિરંતર દશ સ્ત્રીઓ ભોગવે એટલું પુરુષથી વધે છે.

॥ અથ મુત્રવિકારેઉપચારઃ ॥

મૃંગરાજતિલાક્રા પ્રતિવાસજલેનચ ॥
સપ્તવાસરકુર્વાણો નમૂત્રંપતતેવહુ ॥૨૬॥

ભાંગરો, કાળા તલ અને પડવાસ. સમાન ભાગે લઈ પાણી સાથે થુટિ સાત દીવસ પીવાથી વારંવાર મુત્રનું આપણું બંધ થાય છે.

॥ અર્થેદ્રિયોત્પન્નરોગેઉપચારઃ ॥

સશિતામૃતનાગં તુયોમજેદ્દિનસપ્તકં ॥
તસ્યસર્વેદ્રિયોત્પન્નં રોગજાલંધ્રુવંહરેત્ ॥૨૭॥

સાકર સાથે ખારેલું સીસું જે માણસ ખાસે તેને સર્વ પ્રકારની ઇંદ્રીમાં થતી પીડા મરશે. એમાં શંકય નહીં.

॥ અથ નાગભસ્મ ॥

પૂર્વસંશોધ્યનાગંતુ સૂર્યમૂલેનમર્દયેત્ ॥

યામત્રિકેભવેદ્ગસ્મશિતયાસહ ॥

પ્રથમ વૈદે સીસાને શોધીને સીસું લેણાની કઠાઈમાં નાંખી તલે તીપ્રાગ્ની કરવો અને આકાશના મુલના લોકડા વડે હલાવવું જેથી કરી ત્રણ પોહોરમાં શુદ્ધ ભસ્મ તૈયાર થાય છે. તે સાકર સાથે ખાવી જેથી ગુણ થાય છે. તે આગળ લખ્યું.

॥ અથ નાગભસ્મગુણાઃ ॥

નાગંમૃતંહરતિપિત્તસમીરણાર્તો ॥

શુક્રસ્યદોષશમનંગતકામવૃદ્ધિઃ ॥

દાહપ્રલાપશમનંરુચિક્રદ્વિશેશે ॥

શીર્ષવ્યથાંચક્ષુરુજનરાણામ્ ॥

સારી રીતે મારેલું સીસું પીત્ત રોગને, વાયુને, ધાતુના દોષને, મટાડે છે. અને ગયેલા કામને પુરુષાર્થ આપે છે, દાહની શાંતી કરે છે. રૂચી ઉપજાવે છે. માથાના રોગ તથા આંખનો રોગ મટાડે. મોટે કરી યોગ્ય અતુપાનથી સીસાનું સેવન કરવું.

इति श्रीवैद्यवल्लभेहस्तीरुचिकविविरचिते;
पुर्षार्थगतकाम, गतधातु, प्रमेह, मूत्रकृच्छ्र,
अश्मरिलिंगवृद्धिबहुमूत्रप्रतिकारोनामचतुर्थो
विलासः ॥४॥

હસ્તિરૂચિ કવિએ રચેલા વૈદ્યવલ્લભ ગ્રંથને વિષે પુરુષાર્થ જતા શુક્રનું ખવ થવું પ્રમેહ મુત્રક્ર્ષ અશ્મરિ લિંગવૃદ્ધિ અને બહુ આ-
ખના મુત્રનો અટકાવ એવાના ઉપચાર સાથે ચાલેલા વિલાસ પુરો થયો.

॥ અથ ગુદરોગપ્રતિકારોપોચ્યતે ॥

આમ્નાસ્તિવિશ્વાગૌશ્રંગાકુરાચાઘ્રસેનતુ ॥

મર્દયેત્ત્રિદિનંસમ્યક્ શિતયાસહભોજયેત્ ॥૧॥

તસ્યપિતોદ્ભવાંહંતિ ગ્રહણીદુઃસ્વકારિણી ॥

જ્વરાતિસારાધિકંચ રક્તશ્રાવંરુજંહરેન્ ॥૨॥

કેરીની ખાટલી, ચુંઠ, ભાંગ અને કડાનીછાલ એ સમાન ભાગે લઈ આંખળાંના રસમાં ત્રણ દિવસ મર્દન કરી તેની ગોળી કરવી એ ગોળી સાકર સાથે ખાવાથી પિત્ત થકી થયેલી દુઃકારી સંપ્રહ-
ણીનો નાશ થાય છે. તેમજ જ્વર થકી ઉત્પન્ન થયેલ અતિ સાર,
અને ઝાડા સાથે પડતા લોહીને પણ મટાડે છે.

॥ અથ અતિસારોપચારઃ ॥

મરિચંસ્વર્પરંનાગફેનતંદુલકંજલૈઃ ॥

મર્દ્યતંદુલતોષ્ણન ગુટિસર્વાતિસારજિન્ ॥૩॥

મરી, ખાપરીયુ અને અફીણ એ સમાન ભાગે લઈ સાહી-
ચાખાના ઘોવડામણમાં ઘુટી ગોળી કરવી તે ગોળી ખાવાથી
અતિસાર મટે છે.

જીરકંવિજયાવિલ્વં, નાગફેનસમાંશકૈઃ ॥

દધિનીરેણસાકાર્યા, ગુટિસર્વાતિસારજિન્ ॥૪॥

૭૩, ભાંગ, બીલો, અને અફીણ એ સમાન ભાગે લઈ તેનું
ચુર્ણ કરી દહીંના પાણી સાથે ગોળી કરી ખાવાથી અતિસાર મટે છે.

કપિત્થવટક્ષીરંચ, સુંઠિજીરકશર્કરા ॥

સમભાગૈઃક્રતંચૂર્ણ, અતિસારંહરંપરં ॥૫॥

કેાડું, વડનું દુધ, સુંઠ, છરૂ, અને સાકર એ સમાન ભાગે લઈ તેનું ચુર્ણ કરી ખાવાથી મહાન અતિસારનો નાશ થાય છે.

॥ અથ હર્ષરોગે ॥

મહાતકંતુપ્રસ્થાર્દ્ધં જલપ્રસ્થદ્વયેનચ ॥

પ્રસ્થદ્વયંતુગોદુગ્ધં પાચયેદ્વન્હિનામતે ॥૬॥

પ્રસ્થાર્દ્ધંગોઘૃતંમુક્ત્વા પ્રસ્થમાનંતુશર્કરા ॥

તદૌષધંપલાર્દ્ધંતુ હર્ષાયાંતિચમક્ષણાત્ ॥૭॥

ભીલાંમાં શેર ૧, પાણી શેર ૪, ગાયનું દુધ શેર ૪, એ સર્વ એકત્ર કરી અગ્રીથી પકાવવું. ત્યાર પછી તેમાં ગાયનું ઘી શેર ૧ તથા સાકર શેર ૨ નાંખવી. એ સર્વે ક્ષણ થયા બાદ તેમાંથી એક પલાઈ લઈ સવારના પોહોરમાં ખાવાથી હરપ જલદીથી નાશ પામે છે.

દેવાલુફલમજ્યાનિ ગોમૂત્રેણચમર્દયેત્ ॥

વારત્રયંક્રતોલેપાદૃષ્ઠ્વપતતિમૂલતઃ ॥૮॥

કુકડવેલાનાં બીજ, ગાયના મુત્રમાં ઘસી ત્રણ વખત લેપ કરવાથી હર્ષનો જડ મુળથી નાશ થાય છે.

પથ્યાસ્નુહિચદુગ્ધેન લેપાદૃષ્ઠ્વોસદાહરેત્ ॥

ચક્રવીજવટક્ષીરૈ મક્ષણાદ્હર્ષોસદા ॥૯॥

થોરના દુધમાં હરડ ઘસી લેપ કરવાથી હર્ષ મટે છે તેમજ કાંસડીનાં બીજ વડના દુધમાં નાંખી ખાવાથી હર્ષનો સજા નાશ થાય છે.

ગુग्ગુલંલસુનંલિંબ વીજરામઠનાગરૈઃ ॥

ગુટિશીતોદકેનોક્તા હર્ષઃપતતિમૂલતઃ ॥૧૦॥

યુગળ. લસણ, લીંમડાની લીંબોળીઓ, હીંગ અને સુંઠ એ સમભાગે લઈ ગોળી કરી માઠા પાણી સાથે ખાવાથી હૃદય મટે છે.

॥ અથ મહ્લાતકવિકારે લેપઃ ॥

દારુશર્પવમુસ્તાભિર્નવનીતેનલેપનાત્ ॥

મહ્લાતકવિકારોયં સદ્યોગચ્છતિસત્વરં ॥૧૧॥

દારુહલદર, સરશવ, અને માથ એ સમાનભાગે લઈ માંખણમાં કાલબીને ચોપડવાથી બીલામાથી થયેલો વિકાર મટે છે.

નવનીતતિલદુગ્ધંચ પુનઃસ્વંડઘૃતેનચ

યેતદ્વયપ્રલેપેન હન્તિમહ્લાતકવ્યથાં ॥૧૨॥

માંખણ, તલ ને દુધ, તેમજ ખાંડ અને ઘી એ બે લેપ ચોપડવાથી બીલામાથી થયેલો ઉપદ્રવ મટે છે.

શિતાનિંબુરસોપાનાદ્વાત્રીપત્રરસસ્તથા ॥

શરીરેમર્દનાદ્હન્તિ મહ્લાતકમહદ્વથાં ॥૧૩॥

સાકર તથા લીંબુનો રસ એ બંને પીવાથી બીલામાનો વિકાર મટે છે તેમજ આંખળીના પાનનો રસ ચોપડવાથી બીલામાનો વિકાર મટે છે.

॥ અથ ક્રમિરોગે ઉપચારઃ ॥

મહાનિંબસ્યપત્રાણિ રસોહિપલમાનતઃ

પાનાત્ક્રમિભવંદોષં સદ્યોહંતિચસત્વરં ॥૧૪॥

લીંમડાના પાનનો રસ એક પલ માત્ર લઈ પીવાથી ક્રમિ રોગનો જલદીથી નક્કી નાશ થાય છે.

ચૂર્ણનુતનામૃપત્રાણિ સ્વરરક્તેનભાવયેત્

તલ્લેપવિહિતોયાતિ ભગંદરરુજંહરેત્ ॥૧૫॥

આંખાનાં કુમળાં પાન લાવી તેને સુકવી ચુર્ણ કરી ખર ર-
કતમાં કાલવી ચોપડવાથી ભગંદર મટે છે.

॥ અથ એરંડિપાકઃ ॥

પ્રસ્થપ્રમાણં નિલશત્રુવીજં ॥

સદુગ્ધપ્રસ્થાષ્ટક વન્હિદયાત્ ॥

પ્રસ્થૈકચંડેન પલાનિપંચ ॥

ઘૃતંહિયોજ્યંકલ કોચ્ચપશ્ચાત્ ॥૧૬॥

હરિદ્રામૃતશુલ્વંચ મરિચંત્રિફલામયા ॥

વંશલોચનવંગંચ ચાતુર્જાતંમૃતાશ્રકૈઃ ॥૧૭॥

લવંગાકલ્લકંક્રશ્ના દારુભિશ્ચપુનર્નવા ॥

શતપુષ્પાવૃધદારુ પુષ્કરંવિજયૌપધૈઃ ॥૧૮॥

અશ્વગંધાસમાનેન સર્વસંચૂર્ણમેલયેત્ ॥

યોમજેતપલમાનેન હન્તિતત્રમરુદ્ધ્રુવં ॥૧૯॥

નલવૃદ્ધિંશોત્રવૃદ્ધિં ગુલ્મોદરગુદવ્યથાં ॥

હર્ષાશ્ચક્રમિજાંસર્વ રંગનશ્ચંતિનિશ્ચિતં ॥૨૦॥

એરંડી શેર ૨) લઈ તે ઉપરનાં ફાતરાં કાઢી નાંખી તેની મીઠી
કાઢવી. તે મીઠીને ખાંડી સાફ કરી દુધ શેર ૧૬ માં નાંખી પચા-
વવું. પછી તેમાં ઘી શેર ૦૧ નાંખી દાણા પાડવો. ત્યારબાદ તે
મધે ખાંડ શેર ૨ નાંખવી. અને હલદર, ગળોનું સત્ત, મારેહું તાંબુ
મરી, ત્રીફળા, હરડ, વંશલોચન, વંગ, તજ તમાલપત્ર, બચ્છન

ખવંત્રી, નાગકેશર અબ્જક ભસ્મ, લવીંગ, અકલગરો, પીપર, દા-
રુહળદર, સારોડી, સવા, વરધારો, એરંડાનુ મુળ, સાંગ, સુંડ
અને આસન, એ સર્વ સમાન ભાગે લઇ તેનું ચુર્ણ કરી ઉપરના
કદકમાં નાંખવું અને તેને એકત્ર *કરવું તેમાંથી પાંચ પલ લઈ સ-
વારમાં ખાવાથી ચોરાશી પ્રકારના નાચુ નળની વૃદ્ધિ શોત્રની વૃદ્ધિ
ગુમવાયુ, ગુદની વ્યથા, હૃય અને કમ્બિરોગ વગેરેને આ એરંડી-
પાક મટાડે છે સમાં સંશય નહિ.

॥ અથ શ્રોત્ર વૃદ્ધિરોગે લેપઃ ॥

સૈંધવંજીરકંયુગ્મં રામઠાદ્વિગુણંજલં ॥

તૈલેર્નાત્કાલ્યતલ્લેપાત્ શ્રોત્રવૃદ્ધિહરેદ્ધ્રુવં ॥૨૧॥

તિક્તાદુગ્ધેનદાત વ્યંસજલેનપુનર્નવા ॥

સંધવ, જીરૂ, શાહજીરૂ અને હિંગ એ થકી બમણું પાણી
લઈ તેલમાં નાંખી ઉકાળી લેપ કરવાથી શોત્રની વૃદ્ધિ મટે છે.

અગર દુધ સાથે કડુ પીવાથી, અગર સારોડીનુ મુળ પા-
ણીમાં ધસી પીવાથી શોત્રની વૃદ્ધિ મટે છે.

इतिश्रीवैद्यवल्लभेहस्तीरुचिकविविरचिते;

अतिसार श्रोत्रवृद्धि मरुतादि सर्व रोग प्र-

तिकारोनामपंचमो विल्लासः ॥५॥

હસ્તીરુચિ કવિએ રચેલા વૈધવલ્લભ ગ્રંથને વિષે અતિસાર
શોત્ર વૃદ્ધિ અને વાયુ વીગેરે રોગોના ઉપચારો સાથે પાંચમો અ-
ધ્યાય પુરો થયો.

* અગર ઉપર લખેલી ખાંડ શેર ૨) ની ચારતારી ચાસણી કરી
તેમાં પેલો શેકેલો માવો તથા ઉપર લખેલી સર્વ ઔષધીઓનાં ખી
ચક્તાં કરીને એરંડીપાક પણ થાય છે.

॥ અથ કુક્ષિરોગ પ્રતિકારઃ પ્રોચ્યતે ॥

॥ અથ વજ્રભેદિ રસ ॥

ચિત્રકંત્રવૃતાદંતી ત્રિફલાચકટુત્રયં ॥

તુલ્યાંશૌશ્રૂર્ણયેત્સૂક્ષ્મં દ્વિગુણંચસ્નુહિપયઃ॥૧॥

પક્વમંદાગ્નિનાસમ્યક્ પંચગુંજાવિરેચક્રત્ ॥

દેયંસર્વોદરાતૌચ વજ્રભેદિત્વયંરસઃ ॥૨॥

ચીત્રાનું સુલ, નસોતરનું સુલ, હાથીદાંતનો વેર, ત્રિફળા, ત્રીકટુ એ સર્વ સમાન ભાગે લઇ એ થકી બમણું થોરનું દુધ નાંખી મંદાગ્નિથી પચાવવું. તેની ચણાહી જેવડી ગાળી કરવી. પછી તેમાંની પાંચ ગાળી ખાવાથી રેચ થાય છે. અને તેથી કરીને સર્વ પ્રકારના રોગ મટે છે. એ ગાળીનું નામ વજ્રભેદી રસ છે.

નેપાલવીજચૂર્ણંતુ સ્નુહિક્ષીરઘૃતંસમં ॥

મંદાગ્નિનાપચેત્પિટ્ઠં પંચગુંજાવિરેચક્રત્ ॥૩॥

સર્વકુષ્ઠારિવિચ્ચ્યાતો દેયમુષ્ણજલેનચ ॥

ગુલ્મજ્વરવિનાશાર્થે સિદ્ધસ્તિકવિનામતે ॥૪॥

નેપાળો સુધ કરી તેના બીજનું ચુર્ણ કરી તેમાં થોરનું દુધ તથા ધી નાંખી તેના ગાળો કરી મંદાગ્નિથી પચાવવો તેમાંથી પાંચ ચણાહી ભાર, ઉના પાણી સાથે ખાવાથી રેચ થાય છે અને કુષ્ઠ માત્રનો નાશ કરે છે. તેમજ ગુલ્મજ્વરને પણ મટાડે છે. એ પ્રમાણે અંથકારક હસ્તિશ્ચિ કવિ કહે છે.

॥ અથ ઇચ્છાભેદિ રસઃ ॥

પારદંગંધકંઘ્યોષં નિશિપથ્યાતુટંફણં ॥

તત્સમોજયપાલંચ તત્સમેનગુડેનચ ॥૫॥
 શીતોદકેનદાતવ્યો રવ્યાબ્ધિશ્ચપ્રમાણકં ॥
 વિરેચિજ્વરહન્તાસૌ ગુલ્મશોફોદરાપહઃ ॥૬॥
 મંદાગ્નિશુલ્લદોષેશુ કફરોગેવિશેષતઃ
 પ્રોક્તોસૌહસ્તિકવિના ઇચ્છાભેદિઅયંરસઃ ॥૭॥

પારે, ગંધક, ત્રીકટુ, હળદર, હરિત્રી અને ટંકણ એ ચાર સ-
 માન ભાગે લઈ તેની બરોબર નંપાલો ગાળ લઈ તેની ચણાડી જે-
 વડી ગોળી કરવી તેમાંથી ચાર ગોળીઓ લઈ ચાદા પાણી સાથે
 ખાવાથી રોગ આવે છે. તેથી જવરનો નાશ થાય છે. તેમજ ગુ-
 લ્મદાદર, શોફાદર, મંદાગ્નિ સુખ અને કફરોગ વગેરેને મટાડે છે. એ
 પ્રમાણે હસ્તિકવિ કવિ કહે છે. આ ગોળીનું નામ ઇચ્છાભેદિરસ છે.

॥ અથ કુષ્ઠરોગે ઉપચારઃ ॥

ગુંજામહ્લાતકંનાગઃ નિવસ્યફલમશ્રકં ॥
 તક્રેણવિહિતોલેપ કુષ્ઠાષ્ટાદશનાશકત્ ॥૯॥

ચણાડી, ભીલામાં, વછનાગ, લીંમડાની લીંબોળીઓ અને
 અબરખ, એ સમાન ભાગે લઈ છાશમાં નાંખી લેપ કરવાથી અ-
 રાત જાતના કોર મટે છે.

॥ અથ વિષમક્ષ વિષે ઉપચારઃ ॥

લવણંમાનુદુગ્ધેન સક્રદ્ભાવિત્કર્ષકં ॥
 ગવ્યેનપયસાપિતં વમિક્ષંવિપનાશનં ॥૧૦॥

એક કર્ષ મિટુ લઈ આકડાના દુધમાં ઘુંટી ગાયના દુધ સાથે
 પીવાથી વમન થઈ રોગનો નાશ થાય છે.

તુંબિવીજમજાક્ષીરૈર્વન્હિનાચપ્રપાચયેત્ ॥

વમનંશ્લિપદંગ્રંથિ કુષ્ઠગુલ્મોદરંહરેત્ ॥૧૦॥

કડવી તુંબરીનાં બીજને બકરીના દુધમાં પચાવી પીવાથી ઉલટી થવાથી શ્લિષ્પદ, ગાંઠ, કોડ અને ગુદ્મોદરનો નાશ થાય છે.

સર્પાક્ષિમૂલતોએન ઘૃતેનવિશ્વભ્રગંરા ॥

વચારામઠતક્રેણ નાગફેનવિપંહરેત્ ॥૧૧॥

સરપખાતું મુળ પાણી સાથે પીવાથી, અગર, મુંઠ અને ભાંગરો ઘી સાથે પીવાથી તેમજ વજ અને હિંગ છાશ સાથે પીવાથી અફીણું જેર મટી જાય છે.

કર્કાટિકાર્કયોચૂર્ણ નાગફેનંસનાગરં ॥

સર્પદુગ્ધેનગુટિકા વૃશ્ચિકાદિવિષહરેત્ ॥૧૨॥

કંકોડી, આકડાતું મુળ, અફીણું, અને મુંઠ. સમાન ભાગે લઈ આકડાના દુધ સાથે ગોળી કરી ચોપડવાથી વીંછીતું જેર મટે છે.

ક્ષારદ્વયસમાયુક્તં ચૂર્ણંસંચલસૈંધવં ॥

સલિંબુનાક્રતંહન્તિ વરવલ્લભવંરુજં ॥૧૩॥

જબખાર, સાજીખાર, સંચળ અને સંધવ એતું ચુર્ણ કરી લીંબુનો રસ નાંખી પીવાથી બરોળ મટે છે.

ગુડેનટંકણંક્ષારં સેવ્યમાનેનસત્વરં ॥

ગુલ્મોદરમહદ્ગ્રંથિ સદ્યોહરતિદુસ્તરં ॥૧૪॥

ગોળ સાથે ટંકણખારતું શેવન કરવાથી પેટની ગાંઠ અને ગુદ્મોદર મટે છે.

॥ અથ સમુદ્રલવણ ચૂર્ણ ॥

ત્રિકટુપિપ્પલિમૂલં एलालवणपंचकं ॥

નાગકેશરસંયુત્તં खेरसारतथैवच ॥૧૬॥

चित्रंनागयुतंचूर्णं समर्द्याद्रारसेनच ॥

लिंबुरसेनतद्भाव्यं रोगहतवन्हिदिपनं ॥૧૬॥

સુંઠ, મરી, પીપર, પીપરીસુગ, એલાયચી, પંચખાર ના-
ગકેસર, ખેરસાર, ચિત્રાની છાલ, અને વછનાગ એ સમાન ભાગે
લઈ આદાના રસમાં ખસ કરી લીંપુના રસમાં ગોળી ખાંધી એ
ગોળી ખાવાથી સર્વ પ્રકારના ઉદર રોગનો નાશ થઈ બહારાગ્નિ પ્ર-
દીપ્ત થાય છે.

॥ અથ મંદાગ્નૌગુટિકા ॥

हिंगुलंटंकणंनागं मरिचंमृतरुप्यकं ॥

पत्रतोएनसंचूर्णं मुगमानमितागुटि ॥૧૭॥

कासश्वासेकफेशिते शितांगज्वरप्राप्तये ॥

मंदाग्निगुल्मवातेवा प्रशस्तागुटिकोत्तमा॥૧૮॥

હિંગળોઠક ટંકણખાર, વછનાગ, મરિચભરત એ સમાન ભાગે
લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી પાનના રસમાં મગ જેવડી ગોળી કરી ખા-
વાથી કાસધાસ, કફ શરીરની ઠંડક, ટાઢીયો તાવ, મંદાગ્નિ ગુલ્મ-
રોગ અને વાયુને મટાડે છે.

॥ અથ પાંડુકમલ રોગેક્વાથઃ ॥

वासाकिरातकंमुस्ता त्रिफलामृतनिंबजैः ॥

કાથોમધુયુતોહન્તિ પાંડુરોગંચકામલં ॥૧૯॥

અરડુશી, કરીયાતુ, મોથ, ત્રીફળા, ગળો અને લીમડાની લીં-
બાળીઓ એ સમાન ભાગે લઈ ક્વાથ કરી અંદર મધ નાંખી પી-
વાથી પાંડુરોગ તથા કમળોનો નાશ થાય છે.

તિક્તાકિરાતકંધાન્ય ત્રિફલાનાગરૈઃસમં ॥

કાથઃક્ષોદ્રયુતોહન્તિ જીર્ણજ્વરંચકામલં ॥૨૦॥

કડુ, કરિયાતુ, ધાણા, ત્રીફળા, સુંઠ, એ સર્વ સમાન ભાગે
લઈ ક્વાથ કરી મધસાથે પીવાથી કમળો તથા જીર્ણ જ્વર મટે છે.

ખરવિટ્દધિનાસાર્દ્ધં સમ્યક્સંમર્દ્યપાયયેત્ ॥

મહત્પિત્તોદ્ભવંરોગં કામલંચપ્રણાશયેત્ ॥૨૧॥

ગધેડાનાં લીંબાં દહીંમાં નાંખી પીવાથી પિત્ત થકી ઉત્પન્ન
થયેલો રોગ તથા કમળો મટે છે.

હરિદ્રાત્રિફલાદુર્વા મૃતલોહકટુત્રયં ॥

સમધુઘૃતયુક્તેન વલેહોકમલંહરેત્ ॥૨૨॥

હળદર, ત્રીફળા, દુર્વા, મારેલું લોહું અને ત્રિકટુ અ સર્વ
સમાન ભાગે લઈ મધ અને ઘી સાથે ચાટવાથી કમળો મટે છે.

પિષ્ટાવેણીતરોમૂલં સમધુતાંદુલોરસૈઃ ॥

પાનાત્પાંડુરુજંજીર્ણં કામલંચપ્રણશયતિ ॥૨૩॥

વેણુંનું મુળ બસી તે મધે મધ તથા તાંદળાનની ભાજનો ર-
સ નાંખી પીવાથી જીનો પાંડુરોગ તથા કમળો નાશ થાય છે.

॥ અથ ઉદરરોગેચૂર્ણં ॥

ક્ષારદ્વયંમરિચ રામઠનાગરાદ્વૈઃ ॥

વૈદ્યેહિપંચલવર્ણૌર્વિહિતંચચૂર્ણં ॥

નિંબુરસેનદિનવિંશતિસંવિમર્શ ॥

દત્તંસુહસ્તિકવિનોટ રશાંતિમેતત્ ॥૨૪॥

બે ખાર, મરી, હિંગ, સુંઠ, ચિત્ર ડાલ, અને પંચખાર, એવું
વૈદ્યે ચૂર્ણ કરી લિખુના રસમાં વીસ । વસ ઘુંટવું તે આવથી હ-
સ્તિકવિના કહેવા પ્રમાણે સર્વ પ્રકારના ૬૨ રોગની શાન્તી થાયછે.

इतिश्री वैद्यवल्लभेहस्तिरुचिकविविरचिते
विरेची कुष्ठ, विष, गुल्म, मंदाग्नि कमलोदर,
प्रभ्रतिप्रतिकारोनाम षष्ठमोविलासः ॥६॥

હસ્તિરુચિ કવિએ રચેલા વૈદ્યવલ્લભ ગ્રંથને વિષે રચ્ય કોડ
ઝર, ગુલમવાયુ, મંદાગ્નિ અને કમળો એઓના ઉપચારો સાથે
છઠા વિલાસ પુરો થયો.

॥अथ शीरकर्णाक्षिरोगप्रतिकारोप्रोच्यते॥

॥ अथ सूंठिपाकः ॥

प्रस्थार्धविश्वाष्टगुणंचदुग्धं ।

प्रस्थप्रमाणज्यगुडंचतद्वत् ॥

विपाचयेत्दमृदुवन्हिनासमं ।

पश्चातदन्तःकलकोहियुज्यते ॥१॥

चातुर्जातंजातिपत्रा वासावन्हिफलत्रयं ॥

દેવપુષ્પંગજકળા ભાર્ગિશ્રંગીકટુત્રયં ॥૨॥
 આકલ્લકલોહચૂર્ણં વંશલોચનકટ્ફલૈઃ ॥
 મૃતશુલ્વાશ્વગંધાચ ચૂર્ણમેષાંકૃતેસમૈ ॥૩॥
 પશ્ચાદ્વિપલમાનંતુ યોમજેદ્દિનસપ્તકં ॥
 તસ્યસ્વમૌલિકર્ણાક્ષિ રોગજાલંચનાશયેત્ ॥૪॥
 સર્વવાતાંજયેત્પીઢાં કફપિત્તોદ્ભવાંનપિ ॥
 હસ્તિનાકથિતઃસમ્યક્ વિશ્વપાકેતિનામત્ ॥૫॥

સુંઠ શેર ૧ ને દુધ શેર આઠમાં નાખવી પછી ગાળ શેર ૨ નાખવો. તાર પછી ઘી શેર ૨ નાખવું તે સર્વ એકત્ર કરી મંદા-
 બ્દીધી પકાવવાં ત્યાર પછી તજ, તમાલપત્ર, ધંભાયચ્છી, નાગકેશર,
 જાવત્રી, અરકુશી, ચીત્રો, ત્રીફલા, લવંગ, ગજપીપર, ભારંગ,
 કાકડાશીંગ, ત્રીકટુ, અકલકરો. લોહભસ્મ, વંશલોચન, કાયફલ,
 મારેલું ત્રાંબુ, આસન. એ સમાન ભાગે લઈ ઉપર કરેલી સુંઠની
 આસણીમાં નાખવું તેમાંથી બે પલ માત્ર હરરોજ ખાવું એ પ્ર-
 માણે સાત દીવસ ખાધાથી મુસ્તક રોગ, નેત્રરોગ, સર્વ પ્રકારના
 વાયુ ને કફ પીત થકી થયેલો વીકાર નાશ પામે છે. એ પ્રમાણે
 ગ્રંથ કર્તા હસ્તીરચ્છી કવિ કહે છે.

॥ અથ મસ્તકવિકારેલેપઃ ॥

ચંદનંલવણંસુંઠિ પિષ્ટ્વાનીરેણલેપયેત્ ॥
 મર્ત્યમૌલિસમુત્પન્ના પિઢાગચ્છતિસત્ત્વરં ॥૬॥

સુખટ, મીઠું. સુંઠ એ સમાન ભાગે લઈ પાણી સાથે ધક્કી
 મસ્તકે લેપ કરવાથી સર્વ પ્રકારના આધાના રોગો દુર થાય છે.

ચુતકાષ્ટક્રતોલેપાત્ મહાશિર્શવ્યથાહરેત્ ॥

યથાશિનોદકેઽરિષ્ઠ પિપ્પ્લાનસ્યપ્રદાનતઃ ॥૭૥॥

આંખાનું લાકડું પાણી સાથે ઘસી માથે ચોપડવાથી માથાની પીડા મટે છે. તેમજ તાદા પાણીમાં ચરીડા ઘસી નસ્ય આપવાથી ઉપરના રોગની શાંતની થાય છે.

ભ્રંગરાજરસઃ કુષ્ઠંનવનીતેનપાચયેત્ ॥

પશ્ચાત્તલ્લેપતઃસદ્યો મહાશિર્ષવ્યથાહરેત્ ॥૮॥

ભાંગરાનો રસ, પારો, ઉપલેટ એ નાંખણમાં નાંખી મંદા-
બીથી પકાવવું. તેના લેપ કરવાથી માથાની પીડા જલદીથી મટે છે.

॥ અથ અર્ધશિર્ષેનસ્યઃ ॥

માઘધિમરિચૌતુલ્યો લોધ્રેણસહમર્દયેત્ ॥

ત્રિદિનંદીયતેનશ્યઃ સૂર્યવાતવિનાશયેત્ ॥૯॥

ખીપર, મરી, અને લોદર એ ધીની સાથે મરદન કરી ત્રણ
દીવસ સુધવાથી આઠાશીશી નામનો રોગ મટે છે.

આમ્નાસ્થિધાત્રીલેપોત્થકળોષણસિતાજલૈઃ

સુતેનકાર્કપત્રસ્ય નસ્યોમસ્તકરોગહત્ ॥૧૦॥

॥ અથ કપાલકિટકરોગેનસ્યઃ ॥

તિક્તકર્કોટિપત્રસ્ય રસેનનસ્યદાપયેત્ ॥

વારત્રયંક્રતોહન્તિ કપાલકિટકવ્યથાં ॥૧૧॥

કડુ સાઈ જીજી વાટી કારેલીના પાનના રસમાં નાંખી વાર-
વાર ત્રણ વખત સુધવાથી કપાળના કીડાનો રોગ દુર થાય છે.

॥ અથ સર્વપ્રકારમુસ્તકરોગેગુટિકા ॥

નિર્ગુંડિકાલવણનાગરદારુક્રમા ।

પામાર્ગશર્પયદિવાકરવૃક્ષવીજૈઃ ॥

સિતોદકેનગુટિકાવિહિતાનુપાનાત્ ॥

પ્રોક્તાસુહસ્તિકવિનાશિરરોગહંતિ ॥૧૨॥

નગાડનાં બીજ, મીઠું, સુંઠ, દેવદાર, પીંપર, અધેડાનાં બીજ સરશય, કુકડવેડાનાં બીજ. એ સર્વ સમ ભાગે લઈ તાઢ પાણી સાથે ધુંટી ગોળી કરી ચોગ્ય અનુપાનથી ચોપડવામાં આવે તે માથાના તમામ રોગોનો નાશ કરી સુખ આપે છે.

॥ અથ નેત્રરોગેઅનનં ॥

શંખચુર્ણંગોદુગ્ધેન તદર્ધચમનઃશિલા ॥

છાગીદુગ્ધેનસહિતં સૈંધવંચજલેનચ ॥૧૩॥

સુંદરિસ્તનદુગ્ધેનમરિ ચંમર્દ્યકારયેત્ ॥

સિતોદકેનગુટિકા અંજનાદક્ષિરોગજિત્ ॥૧૪॥

શંખનું ચુર્ણુ, ગાયનું દુધ. એ બેથી અડધું મનશીલ તેમાં બકરીનું દુધ નાંખી મરદન કરવું તાર પછી સધવ નાંખવો વળી પાણીથી ધુટવું તાર પછી સ્ત્રીના સ્તનના દુધમાં ધુંટી મરી નાંખી મરદન કરી તાઢ પાણી નાંખી ગોળી કરવી. એ ગોળીનું અંજન કરવાથી સર્વ પ્રકારની છાયા અને સર્વ પ્રકારના આંખોના રોગોને જડમુળથી ઉખેડી નાંખે છે એમાં શંશય નહી.

શિવામજ્જાશિવાચૂર્ણં નિશાલવણલોઘ્રકૈઃ

શિવાપત્રરસેકાર્યં લેપઃસર્વાક્ષિરોગજિત્ ॥૧૫॥

હરડની મીઝ, હરડનું ચુર્ણ, હલદર, મીઠું અને લોદર સમાન ભાગે શીવાના પાનના રસ સાથે ગોળી કરી આંખમાં આંજવાથી સર્વ પ્રકારના આંખના રોગો મટે છે.

ચક્રાંકારજનિયુગ્મં ક્રશ્નાકુટસમાંશકૈઃ

કંન્યારસેનગુટિકાછાયાસર્વાક્ષિરોગજિત્ ॥ ૧૬ ॥

ચક્રાંક, હલદર, દારૂહળદર, પીપર, ઉપલેટ. એ સમાન ભાગે લઈ કુંવરના રસમાં ઘુટી ગોળી કરવી, આ ગોળી પાણી સાથે ઘસી આંખમાં આંજવાથી છાયા તથા આંખના સર્વ રોગ દુર થાય છે. તેમજ કાલો સુરમો તલનું ફુલ, મરી, ખાપરીયું ખરાસ વાઘેણનું દુધ, અને સાખરીનો ડોડો એ સમાન ભાગે લઈ ગાયના દુધ સાથે મરદન કરી આંખમાં અંજન કરવામાં આવે તો રોગ મટે પાણી સાથે આંજવાથી અધકાર મટે છે. મધ સાથે આંજવાથી ફુલ મટે.

નાગફેનરસોધાત્રિ તુત્યંચરપરમેજનં ॥

ગુટિકાનિંબુરસેનોક્તા હસ્તિનાનેત્રરોગજિત્ ૧૭

અફીણ આંખનીનો રસ મોરથુ અને ખાપરીયું એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ લીંબુના રસમાં મર્દન કરવું ત્યાર પછી તેની ગોળી કરવી અને તે ગોળી સ્ત્રીના ધાવણમાં ઘસી આંખમાં આંજવાથી સર્વ પ્રકારના આંખના રોગોને મટાડે છે.

॥ અથ કર્ણરોગે ઉપચાર ॥

રસશ્ચઅર્કપત્રાણામ્શિ ધ્રુસ્વર્ણરસેનચ ॥

તિલતૈલંસમુત્કાલ્ય કર્ણોક્ષિતેરુજંહરેત્ ॥ ૧૮ ॥

આકડાના પાનનો રસ તથા સરખવાનો રસ તથા ધંતુરાનો રસ એ સમાન ભાગે લઈ તેની બરેખર તેલ લઈ તે સર્વેને ઉકાળી રસ બળી જાય અને તેલ રહે ત્યારે તેલમાંથી એક ટીપું કાનમાં ચુકવાથી સર્વ પ્રકારની કાનની પીડા મટે છે.

॥ અથ નાશિકાવિકારે ઉપચારઃ ॥

॥ અથ નાસુરરોગે ઉપચાર ॥

ઘૃષ્ટંજલેનકંપિલં તલ્લેપાન્નહરેદ્ધ્રુવં ॥

નાસુરંહિયથાક્રમ્માતિલ પિંડનિબંધનાત્ ॥૨૦॥

કંપીલાને પાણીમાં ધસી ચોપડવાથી નાસુર મટે છે. તેમજ કાળા તલ વાદી તેની થપોલી કરી બાંધવાથી ઉપરનો રોગ દુર થાય છે.

॥ અથ મુખકિલકેલેપઃ ॥

ઘૃષ્ટંમાજુફલં ત્રિહિવારિણાકુતલેપન ॥

નૃણાંતરુણ્યજાહંતિ ॥૨૧॥

માયાં તથા ડાંગરની ઘાણી પાણીમાં ધસી લેપ કરવાથી બુવાનીમાં મોઢોડા ઉપર થયેલા બીલ મટે છે.

॥ અથ મુખશોષે લેપઃ ॥

સૈધવંમરિચં ક્ષૌદ્રંમાતુ લિંગરસસ્તથા ॥

તાલુસ્થાનેક્રતોલેપાત સદઃશોષવિનાક્રત્ ॥૨૨॥

સંધવ, મરી, મધ બીજેરાનો રસ એ સમાન ભાગે લઈ તાલવે લેપ કરવાથી બુખશોષ મટે છે.

एलाधात्रीरसश्चैवगुटिकत्वामुखेस्थिता ॥

प्रदत्ताहस्तिनासद्यः मुखशोषप्रशांतये ॥૨૩॥

ઇલાયચી તથા આંબળીનો રસ અને ચનીકબાલા સર્વે સમાન લઈ ગોળી કરી મોઢામાં રાખવાથી બુખશોષ દુર થાય છે.

॥ અથ દંતરોગે ઉપચારઃ ॥

દાડિમલ્લક્લોહચૂર્ણં ઘર્ષયનરુણોદયે ॥

દંતાઃસમ્યક્જાતાશ્ચ શક્રસ્યદ્વિવઆયુધં ॥૨૫॥

દાડિમની છાલ અને લોહભસ્મ બન્ને સમાન ભાગે લઈ એ-
કત્ર કરી સવારના પોહોરમાં સુર્ય ઉગતી વખત ઘસવામાં આવે
તો દાંતની સર્વ પ્રકારની પીડા મટી દાંત ઈંદ્રના હુથીઆર જેવા
કઠણ થાય છે.

॥ અથ વાલકોપરિ ॥

ગુંદિમુલમુદગ્રસ્ય મૃત્યુમુત્રેણલંપયેત્ ॥

વાલકોહિયથાપાતિ નિશાલવળબંધનાત્ ॥૨૬॥

ગુંદીનું મૂળ હર્ષથી માણસના મૂત્રમાં ઘસી ચોપડવું અને
પછી તેના ઉપર હુણદર અને મીઠું બાંધવું આ પ્રમાણે કરવાથી
વાળો નીકળેલો હોય તે મટી સાફ થાય છે.

દ્વિષ્ટમધુકપપત્રાણિ વધ્યતેવાલુકોપરિ ॥

તસ્માદ્વાલકજંપિડાંનૃણાં નશ્યંતિતત્ક્ષણાત્ ॥૨૭॥

સારાં મહુડાંના પાન લાવી તેનું ચુરણ કરી વાળા ઉપર
બાંધવાથી વાળાની પીડા મટે છે.

અથાર્કાક્ષીરલેપેન હરેદ્વાલકજંવ્યથા ॥

સ્નુહિક્ષીરયથાલેપાત્ હરેદ્વિદ્રુવ્યથામહત્ ॥૨૮॥

આકડાના દુધને વાળા ઉપર ચોપડવાથી વાળાની પીડા
મટે છે. તથા થોરના દુધને દાદર ઉપર ચોપડવાથી દાદરની
પીડા મટે છે.

સગુડેનયપોત્તસ્યકુઃ કુટસ્યવિટંતથા ॥

સપ્તાહ્નોસેવયેત્પુંસાં વાલકોનશ્યતિધ્રુવં ॥૨૯॥

કપોતપક્ષીની વિદ્યા તથા કુકડાની હુગાર અને ગાળમાં મેળવી સાત દીવસ ખાધાથી મહાન વાળાની પીડા મટેછ.

॥ અથ શ્વાનવિષે ઉપચારઃ ॥

મુંડિપંચાંગચૂર્ણંતુગો મૂત્રેણસમંપિવેત્ ॥

શ્વાનવિશતસ્યનસ્યંતિ યથાપાપપ્ર ભુસ્મરન્ ૩૦

બોડીઝાકલાર પંચાંગ સહિત ગાયના મૂત્રમાં ઘસી પીધાથી જેમ પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવાથી પાપ માત્રનો નાશ થાય છે તેમ ઉપરનું ઝોપધ કરવાથી કુતરાના ઝેરનો નાશ કરેછ.

॥ અથ મુખરક્ત શ્રાવેઉપચારઃ ॥

આઘ્રાસ્તિકુપ્માંડરસેનનશ્યો ॥

પુનર્નવાદુગ્ધશિતાન્વિતેન ॥

દુર્વારસોસ્ત્રીપયસાચતદ્વત્ ॥

યોગત્રયંરક્તરુજંનિહંતિ ॥૩૧॥

આંબાની ગોટલી અને ભાંયકોળાનો રસ આ બંનેનો નાશ આપવો તથા સાંદોડી, દુધ અને સાકરનું સેવન તથા દરોનો રસ અને સ્ત્રીનું દુધ, આ ત્રણ પ્રયોગથી મુખરક્ત શ્રાવ નામનો મહાન વ્યાધી મટેછ.

॥ અથ માઘાધિ પાકઃ ॥

મેંથિપલચતુષ્કંચ કળાદ્વિપલમાનતઃ ॥

દુग्ધેનમિશ્રિતંકૃત્વા પાચયેદ્વદ્વિનામતઃ ॥૩૨॥

પ્રસ્થૈકચંડતન્મધ્યે નિક્ષિપેત્કલકેમુદા ॥

લવંગત્રિકટુશ્ચૈવ લોહભસ્મંચસાભ્રકૈઃ ॥૩૩॥

શુલ્વજાતિફલંજાતિ પત્રિવિષકુવારકૈઃ ॥

એતેશાંપલમાનેભાગાન્ કૃત્વાપ્રથક્પ્રથક્ ॥૩૪॥

પ્રભતિપલમાનેનયો ઋંક્તેચઅયંપુમાન્ ॥

તસ્યસર્વશિરોત્પન્નં રોગજાલંધ્રુવંહરેત્ ॥૩૫॥

સર્વવાતસમૂહંચ ભ્રમલ્હર્દિકફોઃવ્યથાં ॥

માઘધીપાકનામોયં સહસ્તિકવિનામતે ॥૩૬॥

મેથી પલ ૪, પીપર પલ ૨, આ બન્ને રકમ દુધમાં નાંખી અ-
ગ્રીથી પકાવવું. ત્યાર પછી તેમાં ખાંડ શેર ૨ નાંખવી તથા લ-
વંગ, ત્રીકટું, લોહભસ્મ, અભ્રકની ભસ્મ તથા તાંબાની ભસ્મ,
ભયફલ, ભવંત્રી, વત્સનાગ, અને કુવાર આ સર્વે રકમ નાંખી
એકત્ર કરી એક એક પલના ભાગ કરવા તેમાંથી સવારના પો-
હોરમાં એક પલ આઘાથી સર્વ પ્રકારની માથાની પીડાના સમૂ-
હને તથા સર્વ પ્રકારના વાયુભ્રમ તથા કફની પીડાને આ મેથી-
પાક મરાડે છે. આ પાક ગ્રંથકાર હસ્તીરથી કવિએ કહ્યો છે પલ
એ શું તે અમેએ આગળ દરશાવીશું.

॥ અથ સંધિગ્રંથિવાતે ગુટિકા ॥

ગ્રંથિકાકલ્લકંમુસ્તા અશ્વગંધાકણોષઞૈઃ ॥

તદૌષધસમાવિશ્વાત ત્સમેનગુડેનચ ॥૩૭॥

યોમક્ષમાણંપથ્યયુક્તં દ્વિવેલાદિયતેગુટિ ॥
સંધિગ્રંથાદિવાતાશ્ચ તસ્યનશ્યંતિનિશ્ચિતાં ૩૮।

ગઠાડા, વ્યકલગરો, મોથ, ઘોડાવજ, પીપર, મરી, એ સર્વ સમાન ભાગે લઈ તેના બરાબર ચુંઠ અને ચુંઠને વજને ગોળ મેળવી તેની ગોળીઓ કરવી. તે ગોળી સવાર સાંજે બે વખત આધાથી સધીયાયુ મટે છે. તે ઉપર પથ્ય રાખવું તો ઘણું સારું.

इति श्री वैद्यवल्लभे हस्तिरुचिकवि विरचि
ते शिरकर्णाक्षि भ्रममुर्छासंधि ग्रंथादि मुखर
क्तश्राववालुकादि प्रभ्रतिप्रतिकारो नाम स
प्तमो ७ विव्हासः ॥७॥

॥ अथ भूतप्रेतादि दोषजित् प्रयोगः ॥
लसुनमरिचंसर्पकं चुकिभस्मकट्फलं ॥
हिंगारिष्टवचासम्यक् रिग्वधाफलमज्जकं ॥ १॥
लिंबस्यफलमज्जानि चूर्णचखरमूत्रयुक्॥
नेत्रांजनक्रतःसर्वभूत प्रेतादिदोषजित् ॥ २॥

લસણ, મરી, સાપની કાંચળીની ભસ્મ, કાયશળ, હિંગ, અરીઠા, વજ, હાંગોળાની મીજ, અને લીમડાની લીંબોળીઓ એ સર્વે સમાન ભાગે લઈ ચૂરણ કરી ખર મૂત્રમાં કાલવી આંખમાં આંજવાથી ભૂતપ્રેતાદી ચેટકનો નાશ થાય છે એમાં શંકાય નહીં

॥સર્વ દોષાજિત્ પ્રયોગઃ॥

કળાસૈંધવતુત્થંચ મરિચંનિંબુવિજકૈઃ ॥

ગુટિનિંબુરસેનોક્તા અંજનંસર્વદોષાજિત્ ॥૩॥

ખીપર, સૈંધવ, મારતુથુ, મરી, અને લીંબડાની લીંબોળીઆ એ સર્વે સમાન ભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી લીંબુના રસમાં ગોળી કરી પાણી સાથે ઘસી આંખમાં આંતવાધી સર્વ પ્રકારના દોષની પિલાની શાંતી થાયછે.

॥ અથ સર્પવિપે ઉપચારઃ ॥

તુત્થંવચાકટ્ફલં ગોદુગ્ધેનપ્રપાચયેત્ ॥

તસ્માત્સર્પવિપંહંતિ અથોપણઘૃતેનવૈ॥૪॥

મારતુથુ, કાયફળ ગાયના દુધમાં ઘસી તે દુધ પકાવી ખી-ધાથી સાપનું ઝેર ઉતરી જાયછે. તેમજ મરી અને ધીઈથી પાણી શાયદા થાયછે.

॥ અથ મલવિપે ઉપચારઃ ॥

શિતયાસહપાનાન્ન રસોતંદુલકસ્યચ ॥

તસ્માત્મલ્લવિષંહંતિ રસનિંબુપ્રસેવનાત્ ॥૫॥

સાકરસાથે તાંદુલજની ભાજીનો રસ પાવાથી સોમલનું ઝેર ઉતરે છે. તે ઉપર લીંબુનો રસ પાવો.

॥ અથ નાગફેન વિષે ઉપચારઃ ॥

બૃહલ્કુદ્રારસંદુગ્ધં પલમાનનિશેવણાત્ ॥

નાગફેનવિષંહંતિયથા લવણમક્ષણાત્ ॥૬॥

મોટી ભોંયરીંગણીનો રસ અને દુધ એક પલ લઈ ખીધાથી

અગ્રીણુનું ઝેર ઉતરે છે. તે ઉપર મીઠું ફકાવવું.

॥ અથ કનકવિષે ઉપચારઃ ॥

લોણીવૃક્ષસ્યપુષ્પાણિ જલેનોત્કાલ્યપાનતઃ ॥

ધંતુરસ્યવિપંહન્તિ યથાલવણપાનતઃ ॥૭॥

લુણીનાં ફૂલ જલમાં ઉકાળી પાવાથી ધંતુરાનું ઝેર ઉતરે છે તે ઉપર મીઠું પાવું.

વૃત્યાકફલવિજસ્ય રસોહિપલમાનતઃ ॥

મક્ષણાદ્મુક્તધંતુર વિપંનશ્યતિનિશ્ચિતં ॥૮॥

વંતાકના બીજનો રસ એક પલ લઈ ખવરાવ્યાથી ધંતુરાનું ઝેર નક્કી ઉતરી જાય છે એમાં સંશય નહીં.

॥ અથ રસતાલ વિષે ઉપચારઃ ॥

યથારસવિપંહન્યાત્ ગોગ્દુધેનચગંધકં ॥

તથાસશિતાસર્પીચ તાલવિપંહરેત્થ્રુવં ॥૯॥

ગાયના દુધમાં ગંધક ખાધાથી પારાનું ઝેર મટે છે. તેમજ સાકરને ઘીથી ખાધાથી હુરતાળનું ઝેર મટે છે.

॥ શ્વસુરગૃહે તરુણી તિષ્ઠતિપ્રયોગઃ ॥

શ્વાન્વિટ્ક્રભમાંજાર વિષ્ઠામુંડસ્વરસ્યચ ॥

ગુગ્ગુલશર્ષપાસર્પકંચુ કિરાજિકાસમૈઃ ॥૧૦॥

કંટકાલિંબુવૃક્ષસ્ય ચાષ્ઠાધિકશતંશુભં ॥

શ્રીફલસ્યચતુલ્યં ચદ્વિપઘોટકયોરજઃ ॥૧૧॥

एतेषां युवतियो नौ धुपोदेयं दिनैर्दशः ॥

श्वशुरस्य कुले तस्मा तिष्ठति तरुणि ध्रुवं ॥ १२ ॥

આ શ્વેલોકનો અર્થ અસહ્યતાના ઉરથી પ્રસિદ્ધ કીધો નથી.

॥ अथ प्रमेहादयो परिदैत्येन्द्रः ॥

गंधकः पलमानंतु गोदुग्धेन विशोध्यतः ॥

सर्करा संयुतो कार्या मरुत्पित्तकफोरुजं ॥ १३ ॥

तुष्टિपुष्टિકરો नित्यं रुचिक्रत्ने त्रगे गजित् ॥

विर्यक्षिणं प्रमेहं च कुष्ठपित्त रुजं हरेत् ॥ १४ ॥

ગંધક એક પલ લેઈ ગાયના દુધમાં શોધી આકર સાથે પા-
યામાં આવે તો વાતપીત્ત અને કફ એઓને મટાડે છે. અને પુષ્ટી
કરે છે. નેત્રના રોગને હીતકારી છે. વિર્યક્ષીણ, પ્રમેહ અને કુષ્ટ એ
સર્વ રોગોને મટાડે છે.

॥ मदनवृद्धि पाकः ॥

मर्कटीमुशलिचाश्व गंधागोक्षुरकैः समं ॥

पलपंचमिताक्रष्णा द्रोणदुग्धेन पाचयेत् ॥ १५ ॥

चातुर्जातं તથા લોહં બાલાવૈવંશલોચનં ॥

चंदनं केशरं व्योषं साभ्रशुल्वफलत्रिकैः ॥ १६ ॥

પ્રસ્થૈકઃ ટંકલકે નયુતો હિ સમ્યક્ ॥

प्रातः सदापि बतियो नुपयोर्धरात्रौ ॥

दर्पविमर्द्यति शुभंच विलाशिनिनां ॥

સર્વાંગરોગહનનેષુ સુવિશેષઐવ ॥૧૭॥

મરકટી, મુશળી, આસન, ગોખરૂં, અને પાંચ પલ પીપર લઈ (૩૨) શેર દુધમાં પકાવવું. ત્યાર પછી તજ, તમાલપત્ર, ઈલાયચી, અને લવંગ, લોહભસ્મ, ચનીકાપાટા, વંશલોચન, ચંદન, કેસર, સુંઠ, મરી, પીપર, અબ્રક, શુલ્વ, (ત્રીફલા) એ સર્વ સમાન ભાગે લેવાં અને ખાંડ શેર (૨) નાખવી. ત્યાર પછી તેમાંથી એક તોલો સવારના પોહોરમાં ખાધાથી વિલાસી પુરૂષોના મદનની વૃદ્ધી કરેછે અને સઘળા રોગોને મટાડે છે.

॥ અથ લસુન પાકઃ ॥

લસૂનકંપ્રસ્થમિતાંવિમર્ચ ॥

દુગ્ધઘટેનાપિવિપાચ્યવહ્નો ॥

શુલ્વાભ્રકંલોહરસંલવંગં ॥

કર્પૂરમાકલ્લકચાશ્વગંધા ॥૧૮॥

દ્વિનિશાનાગરં નાગકેશરત્રિફલાસમૈઃ ॥

જાતિપત્રિજાતિફલં માર્ઘાધમરિચંતથા ॥૧૯॥

પ્રસ્થૈકચંડસહિતેનહરેત્સમીરં ॥

ગુલ્મવ્યથાંવિશમસર્વસમીરણાર્તિ ॥

મંદાગ્નિશુલકફવાતવિનાશકારિ ॥

પાકસ્મૃતઃસુકવિનાહિરસાયનાચ્યં ॥૨૦॥

સસણુ શેર (૨) લઈ તે ઉપરથી દેાતરં કાઢી નાંખી તે ક-
કળીઓને યાદી દુધ શેર ૨૦ માં પકાવવું. ત્યાર પછી માર્યુશુલ્વ,
લોહભસ્મ, લવંગ, રસકપૂર, અકલગેરો, આસન, બેલુલદર, સુંઠ,

મારેલું સીસું, કેસર, ત્રીફલા, જાવત્રી, જાવફળ, પીપર, મરી સર્વે રક્ત સમાન ભાગે લઇ તેમાં ખાંડ શેર (૨) બશેર નાંખી કપડ કરવો. એ સર્વના સમભાગ કરી તેમાંથી સવારના પોહારમાં ખાવામાં આવે તો સર્વ પ્રકારના વાયુ, (ગુદમ-વિશમજ્વર, મંદાગ્ની, મુલ, કફ, તથા વાયુ આ સર્વે રોગોનો નાશ કરી શરીરને સુખ આપે છે.

॥ અથ મૃગીરોગઃ ॥

વાનરસ્યકપોત્તિસ્ય વિષ્ઠાતિતરકસ્યચ ॥

નાશિકાયાંક્રતોનશ્યં તસ્માત્હંતિમૃગીમહત્ ॥૨૧॥

વાંદરાની હુગાર, તથા કપોતપક્ષીની હુગાર, તથા તીતરપક્ષીની વિષ્ઠા એ સર્વે સમાનભાગે લઇ નાસ આપવામાં આવે તો મૃગી નામનો મહાન વ્યાધી મટે છે. અને શરીરને સુખ થાય છે.

ક્રભામરિચનાગસ્ય ચૂર્ણચાદ્રકસંયુતં ॥

ગુટિકારવિપુષ્પૈશ્ચ મૃગીહંતિચમક્ષણાત્ ॥૨૨॥

પીપર, મરી, વત્સનાગ એ સર્વ સમાન ભાગે લઇ ચૂર્ણ કરી આદાના રસમાં ગોળી કરવી તે ગોળી આદાના ટુક સાથે આપવાથી મૃગીરોગ મટે છે. એમાં સંશય નહીં.

અરિષ્ટનરમૂત્રેણ હયમૂત્રેણટંકણં ॥

ગજમૂત્રેણક્રતોનશ્યંત્રિભિર્યોગેમૃગીમહત્ ॥૨૩॥

અરીક્ષા મનુષ્યના મૂત્રમાં ઘસી તેનો નશ્ય તથા ઘોડાના મૂત્રમાં ટંકણખાર તથા હાથીના મૂત્રનો નશ્ય આ ત્રણ પ્રકારના નશ્ય પ્રયોગથી મહાન મૃગીનામનો વ્યાધી મટે છે.

॥ અથ વધિરશૂલ દોષે ઉપચારઃ ॥

કારેલિરસસંયુક્તં સૈધવંટંકણંક્ષિપેત્ ॥

તસ્માત્કર્ણવ્યથાંહંતિ વધિરશૂલદોષજાં॥૨૪॥

કારેલીના રસમાં સંધવખાર અને ટંકણ મેળવી કાનમાં ના-
ખવાથી બેહુરાપણુ તથા શુલ આ બન્ને રોગો મટેછે.

॥ અથ વિર્યશ્રાવરોગે ઉપચારઃ ॥

ગુંદિવૃક્ષસ્યપત્રાણિ પક્વાનિશિતયાસહ ॥

નૃણાંસશેવ્યમાનેન વિર્યશ્રાવંસદાહરેત્ ॥૨૫॥

ગુંદીનાં પાન સાકર સાથે પકાવી સમાન ભાગે પ્રાતઃકાળે
ખાધામાં આવે તો ધાતુ ક્ષયરોગ મટેછે એટલે જતી ધાતુ બંધ કરેછે.

॥ અથ પાદવૃણરોગે લેપઃ ॥

મિણસર્જરસોસાવુન વનિતેનલેપનાત્ ॥

તિલેનવટ્કુદ્ધેન હંતિપાદવ્રણનિચ ॥૨૬॥

મીણુ, રાલ, પારં, સાળુ, એ સમાન ભાગે લઈ તેટલાજ માં-
ખણમાં નાંખી પગે લેપ કરવાથી પગ ફાટવાના રોગને મટાડેછે.
તેમજ તલને વડના દુધમાં વાટી લેપ કરવાથી પણ ફાયદો થાયછે.

॥ વાયુપરિ ગુટિકા ॥

ગોરોચનંજીરકનાગકેશરં ॥

મિશ્રાહિફેનંચદીરસ્યસારઃ ॥

હિમાભયાતિક્તકચર્પરંતથા ॥

કશ્મામરિવાતવિનાશનિગુટિ ॥૨૭॥

ગોરચંદન, જીરું, નાગકેશર, અપ્રીણુ, ખેરસાર, હીમજ, હ-
રડ, કડુ, આપરીયું, પીપર, મરી. સમાન ભાગે લઈ લીંચુના રસમાં

ગાળી કરી ખાવામાં આવે તો વાયુનો નાશ થાય છે. અને અમી પ્રદિત્ત કરે છે.

જ્ઞાનુકંપાદિ રોગેલેપઃ ॥

તિલતૈલસમુત્કાલ્ય નાગકુષ્ઠકણોષણૈઃ ॥

તચ્છૂર્ણમર્દયેત્પશ્ચાત્ ચૂર્ણંચનાગનામતં ॥૨૮॥

તેલના તેલને ઉકાળી તેમાં વછનાગ, ઉપલેટ, પીપર, મરી, સમાન ભાગે લઈ તેલમાં નાંખી તે ચુર્ણ બોપડવું. એ નાગનામત નામનું ચુર્ણ છે.

તલ્લેપાત્મરુતરોગં જાનુકંપંરુજંહરેન્ ॥

સંધિવાતેકર્ણરોગે ચાન્યેવાતવિનાશનં ॥૨૯॥

ઉપર કહેલા ચુરણનો લેપ કરવાથી વાયુનો રોગ જાનુકંપ, સંધીવાયુ, કર્ણરોગ. એ શીવાય બીજા અનેક પ્રકારના વાયુને નાશ કરે છે.

॥ સંન્નિપાતાદિ રોગે અવલેહઃ ॥

પથ્યાવિશ્વાલવંગમૃત ॥

ચતુર્જાતિજાતિફલંચ ॥

અષ્વૈશોષંચવંગમૃતકનક ॥

કણાહંસપાકાહિફેનં ॥

કંકોલંરુદ્રપત્રોપણ ॥

કનકતથાદ્વિશુભંચાજમોદા ॥

મુશલ્યાકંદચૂર્ણંબલ ॥

વરમપિચમસ્તકિકાંકણિભિઃ ॥૩૦॥

સક્ષોદ્રેણાવલેહોહરતિ ॥

ગુદજાંસન્નિપાતાન્સમગ્રાન્ ॥

કાસશ્વાસાગ્નિમાંદ્યમપિ ॥

મૃતમદનોવિર્યબંધપ્રકુર્યાયાત્ ॥

કામિનાંદર્પજનનંવિજયાતિ ॥

સદાકુક્ષિરોગાહિહન્યાત્ ॥

સ્વેદંગાત્રેપુશીતંહરતિચ ॥

ધનુર્મારુતંદંતરોગાન્ ॥૩૧॥

હરક, સુંઠ, લવીંગ, મારેલું જસત, તજ, તમાલપત્ર, ધસા-
યચી, નાગકેશર, જાવંત્રી, જાયફલ, સમુદ્રશીપ, વંગ, મારેલું સોનું,
હિંગોલ, અશીણ, કંકાલ, રૂદ્રપત્ર, મરી, ધંતુરાનાં બીજ, અ-
જમા, અજમાદ, મુશલકંદનું ચૂર્ણ, તેજબલ, મસ્તકી અને માલ-
કાંકણી સર્વે ઔશધી ખાંડી ચૂર્ણ કરી, સવારના પોહોરમાં મધ-
માં નાંખી ચાટવાથી ગુદરોગ, સન્નિપાત, કાસશ્વાસ, અગ્નીનું
મંદપણું, નપુંસકપણું, એટલા રોગોને મટાડે છે. અને વિર્યની
વૃદ્ધિ કરે છે. કામી પુરૂષોને ધાતનો વધારો કરી સ્ત્રી સમીપે જય
મેળવવા સામર્થ્ય કરે છે. કુખના રોગોને મટાડે છે. તથા અગ્નનું
તાપપણું થવું, ધનુરવાયુ, અને દાંતની પીડા, ઉપર લખેલું
ચૂર્ણ ખાધાથી મટે છે.

॥ અથ હિકારોગે ઉપચારઃ ॥

વિશ્વાગુડેનદાતવ્યં શીતયાસહમાગધી ॥

મધુકંમધુનાદેયંભિ મિર્હિકાવિનાશયેત્ ॥૩૨॥

સુંઠ અને ગોળ બંને આપવાથી તથા સાકર સાથે પીપર આપવાથી તથા જેઠીમધનું ચૂર્ણ મધસાથે આપવાથી આ ત્રણ પ્રયોગે કરી હિકા નામનો મહાન વ્યાધિ મટે છે.

॥ અથ વંગેશ્વર વાતપિત્તાદિ દોષે ॥

રસરાજયુતંનાગં સંશોધ્યંશુભમૌષધિં ॥

ચક્રાંકાયાઃરસેનૈવ યામતુર્યાગ્નિદાનતઃ ॥૩૩॥

તદોષધસમાજાતિ પત્રીપિપ્પલિકેશરૈઃ ॥

આકલ્લકંદેવપુષ્પં સર્વસંચૂર્ણમેલયેત્ ॥૩૪॥

સક્ષૌદ્રેણવલેહોથ પત્રણેપરિમક્ષયેત્ ॥

વાતપિત્તોદ્ભવાંપીડાં વ્રણસ્યચપ્રસેવનાત્ ॥૩૫॥

મંદાગ્નિમોહન ભયાર્તિહરંનરાણાં ॥

કુષ્ઠવ્યથાંક્રમિરુજંચ સદાનિહન્યાત્ ॥

સંનષ્ટકામરુચિક્રત્ વિદધાતિવિર્યં ॥

વંગેશ્વરોહિસુરસેશુ વિશેષેવ ॥૩૬॥

પારો તથા સીસું શુદ્ધ કરી ચકાંકા ઔષધીના રસ સાથે મરદન કરી ચાર પોહોર સુધી અગ્ની આપવો જેથી ભસ્મ તૈયાર થાય છે તે ભસ્મમાં જાપત્રી, પીપર, કેસર, અકલકરો, ઈંદ્રજવ એ સર્વેતું ચૂર્ણ તેમાંથી દરરોજ સવારમાં બે વાલ (૨) ઔષધ નાગ-રવેલના પાનમાં તથા મધમાં ખાવાથી વાતપીત્તથી થયેલી પી-ડાને મટાડે છે. ત્રણ, મદાગ્ની, ભયથી થયેલી પીડા, મોહ કુષ્ઠની

પીડા તથા ક્રમીરોગ, નપુસકપણુ આ સધળા રોગોને મટાડે છે. ધાતુની વૃદ્ધિ કરે છે. એમાં સંશય નહી. રક્તશરિંગો. ચક્રાંકો એ-
ટલે કાંસકી.

॥ અથ સંધિવાતરોગે ઉપચારઃ ॥

ગોદુગ્ધેનગુટિઃકાર્યા બોલહિંગુલગુગ્ગુલૈઃ ॥

હરેત્વાતવ્યથાંસર્વ સંધિવાતંચદુસ્સહં ॥૩૭॥

હીરાબોળ, ગુગળ, અને હિંગલોક સમાન ભાગે લઇ ગાયના
દુધ સાથે ઘુટિ ગોળીઓ કરી આધાથી સર્વ પ્રકારના વાયુ તથા
સંધી વાયુની મોટી પીડાને મટાડે છે.

॥ જ્વરાતિસારે ગુટિ ॥

કરણચ્ચગસ્વર્ણંચ વૃહતિકુશમાનિચ ॥

હંસપાકબલાશ્રષ્ટં નાગકર્પુરકેશરૈઃ ॥૩૮॥

લવંગાફલકંમિ શ્રાહિફેનોષણમસ્તકિ ॥

જાતિફલજાતિપત્રી સર્વતુલ્યાનિમર્દયેત્ ॥૩૮॥

ક્ષૌદ્રેણવાપત્રરસેનકાર્યા ॥

જ્વરાતિસારમપનાશનિગુટિ ॥

રૂપાગ્નિબુદ્ધિબલવિર્યવૃદ્ધિનિ ॥

મુરાદિસાહેનવિનિર્મિતાસ્વયં ॥૪૦॥

કરણુનુ મુળ, ધંતુરાનાં બીજ, રીંગણીનું પુષ્પ, હિંગલોક,
બાલબીલી, વછનાગ, કપુર, કેસર, લવીંગ, અકલકરો, અશ્રીણુ,
મસ્તકી, જાયફલ, જવંત્રી, સમાન ભાગે લઇ મધ તથા પાનના

સ્નેહ સાથે ગોળી કરી તે ગોળીનું સેવન કરવામાં આવે તો જ્વર સાથે અતીસારનો ઝાડો મટે છે. વાચુને મરાડે છે. રૂપ તથા બુદ્ધિને વધારે છે. બળ વીર્યની વૃદ્ધિ કરે છે. અને વિર્યને સ્તંભન કરે છે. આ ગુરીકા મુરાદીશાહ નામનાએ કહેલી છે.

**इतिश्री वैद्यवल्लभे हस्तिरुचि कविविरचिते
सन्निपात हिक्काज्ञानुकंपादि प्रतिकारो नामा
ष्टमोविलासः ॥८॥**

હસ્તીરૂચીએ રચેલા વૈદ્યવલ્લભમાં સન્નિપાત, હિક્કા, અને આનુકંપાદી સાથે આઠમો વિલાસ સંપૂર્ણ થયો.

**॥ तोलनुं माप लिलावतीमां कह्युछे ॥
दशार्द्धगुञ्जप्रवदंतिमाषं ॥
माषाह्रयैःशोडशभिश्चकर्ष ॥
कर्षोःश्रतुर्भिश्चपलंतुलाज्ञाः ॥
कर्षसुवर्णस्यसुवर्णसंज्ञं ॥ १ ॥**

પાંચ ચતોબડીના એક માસો અને સોલ માસાનો એક કર્ષ અને ચાર કર્ષનો એક પલ. તથા એક કર્ષ સુવર્ણને સુવર્ણસંજ્ઞા કહે છે. અને પ્રસ્થ બશેરનો થાય છે. આ ગ્રંથમાં જ્યાં પલ કર્ષ પ્રસ્થ હોય ત્યાં આ માપને અનુસરી ઐશવ તોલી નાંખવું.

ટીકા કરનાર લી. મેહતા ગવરીશંકર લલ્લુભાઈ ડાકોરના.

બહર ખબર.

સરવે સદ્ગ્રહરથોને ખબર આપવામાં આવેછે કે આ પુસ્તક તથા સરકારી નિશાનમાં આવતી સાતે ચોપડીઓ તથા તેના અર્થ તથા સમૂહ, હિંદુસ્તાની, જૈન ધર્મનાં, વૈદ્ય ધર્મનાં, અને ગુજરાતી વારતાઓની ચોપડીઓ, નાટકો તથા ભજન કીર્તનો વિગેરે હરેક જાનનાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી શેકડી ક્રીમને કીફાયતથી મળશે. જેમને લેવાની ખુશી હોય તેમણે પોસ્ટપેડ કાગળ લખી ખુલાસો કરવો. નાટપેડ કાગળ લેવામાં આવશે નહીં.

આ પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં.

અમદાવાદમાં—બુકસેલર હરગોવિન હરજીવનની દુકાનેથી તથા બુકસેલર રૂકીરચંદ કીલાચંદ તથા મગનલાલ ફેવચંદ તથા મગનલાલ વ્રજબુખાણુ તથા મોતીલાલ મગનલાલ તથા લલુભાઈ અમુવખ વીગેરેની દુકાને માણિકચોકમાં મળશે.

ડાકોરમાં—ત્રીભોવન રણછોડદાસની દુકાનેથી મળશે.

મુંબઈમાં—બુકસેલર જેઠારામ મુકદ્દણ વીગેરેની દુકાનેથી મળશે.

આ પુસ્તક સામઠાં રાખનારને પચીસ ટકા કમીશન આપવામાં આવશે.

આ ચોપડી માલિકના શીક્ષાના નીશાન વના ખરીદ કરવી નહીં.

ત્રીભોવન રણછોડદાસ—બુકસેલર.

મું ૩૬૦૨.

